

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ, ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π/ΘΜΙΑΣ ΚΑΙ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α΄

Ταχ. Δ/ση: Ανδρέα Παπανδρέου 37
Τ.Κ. – Πόλη: 15180 Μαρούσι
Ιστοσελίδα: www.minedu.gov.gr
Πληροφορίες: Α. Πασχαλίδου
Β. Πελώνη
Τηλέφωνο: 210-3442238

Βαθμός Ασφαλείας:
Να διατηρηθεί μέχρι:
Βαθ. Προτεραιότητας:

Αθήνα, 17-09-2019
Αρ. Πρωτ. 143602 /Δ2

ΠΡΟΣ:

- Περιφερειακές Δ/νσεις Εκπ/σης
- Συντονιστές Εκπ/κού Έργου Δ.Ε. (μέσω των Περιφερειακών Δ/νσεων Εκπ/σης)
- Διευθύνσεις Δ/θμιας Εκπ/σης
- Γενικά Λύκεια (μέσω των Δ/νσεων Δ/θμιας Εκπ/σης)

ΚΟΙΝ.:

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
info@iep.edu.gr

**ΘΕΜΑ: Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στις Α΄ και Β΄ τάξεις
Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2019 – 2020**

Σχετ.: Το με αρ. πρωτ. εισ. Υ.ΠΑΙ.Θ. 130254/22-08-2019 έγγραφο

Μετά από σχετική εισήγηση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (πράξη 26/27-06-2019 του Δ.Σ) σας αποστέλλουμε τις παρακάτω οδηγίες για τη διδασκαλία των **φιλολογικών μαθημάτων** στις Α και Β΄ τάξεις Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2019-2020:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΩΣ ΜΑΘΗΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤΟ ΓΕΛ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σκοποί και στόχοι

Τα αρχαία ελληνικά κείμενα αποτελούν το γλωσσικό αποτύπωμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, γι' αυτό και συνδέονται άρρηκτα με την αρχαία ελληνική γλώσσα. Πρόκειται για κείμενα που καταγράφουν μέσα από μια μεγάλη ειδολογική ποικιλία τις θεμελιώδεις αξίες και διδαχές ενός πολιτισμού ανθρωποκεντρικού. Η κριτική πρόσληψη του πολιτισμού αυτού είναι αίτημα των σύγχρονων κοινωνιών και πάντα επίκαιρη αναζήτηση στα γράμματα και τις τέχνες.

Η προσέλευση του ενδιαφέροντος για τα ΑΕ κείμενα, από τα οποία πολλά χαρακτηρίζονται για τη ρέουσα γλώσσα, τον επίκαιρο και δελεαστικό νοηματικό περιεχόμενο, αποτελεί βασικό στόχο στο μάθημα της ΑΕΓ, ώστε στη συνέχεια οι μαθητές και οι μαθήτριες να προσεγγίσουν ιδέες, αξίες, πνευματικά επιτεύγματα, αντιφατικές όψεις, πάθη, αστοχίες, συνέχειες και ασυνέχειες, συνέπειες και ασυνέπειες του ΑΕ πολιτισμού, όπως αναπαριστώνται στα αρχαία κείμενα, και τα οποία λειτούργησαν και λειτουργούν ως σημεία αναφοράς προβληματισμού και διαλόγου για τον σύγχρονο κόσμο.

Η γνώση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού αποτελεί κύριο στόχο του μαθήματος σύμφωνα με τον οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται τις ήδη κεκτημένες γνώσεις για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και αυτές που θα αποκτήσουν -για το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο, για τα γραμματειακά είδη, για την αρχαία ελληνική γλώσσα- να τις αξιοποιήσουν, ώστε να επιχειρήσουν τις δικές τους προσωπικές αναγνώσεις στο πλαίσιο κριτικών/ αναστοχαστικών αναγνωστικών πρακτικών.

Η διαλεκτική σχέση των μαθητών και μαθητριών με τον αρχαίο κόσμο αποτελεί στόχο του μαθήματος, ώστε τα αρχαία κείμενα να τροφοδοτούν συνεχώς τη σκέψη τους και να τους βοηθούν να προσδιορίζουν τη στάση τους στη σύγχρονη πραγματικότητα. Έτσι, για παράδειγμα, ιδιαίτερη σημασία για τις μαθήτριες και τους μαθητές έχει το μάθημα των Αρχαίων ελληνικών στη διαμόρφωση της πολιτικής τους ταυτότητας και της δημοκρατικής τους αγωγής, εφόσον έννοιες όπως «ελευθερία», «νόμος», «πόλη», «πολίτης», «δίκαιο», «αρετή», «καλοκαγαθία» κ.ά., προσεγγίζονται ως αξίες και κριτήρια αποτίμησης και σημεία αναφοράς της ανθρώπινης δράσης τότε και σήμερα.

2. Περιεχόμενα

Οι μαθητές και οι μαθήτριες προσέρχονται στη διδασκαλία των ΑΕ με εφόδιο την τριχρόνη διδασκαλία στο Γυμνάσιο. Έχουν εξοικειωθεί τόσο με σημαντικές πτυχές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού όσο και με την αρχαία ελληνική γλώσσα, μέσω συστηματικής μελέτης κειμένων από μετάφραση, που προέρχονται κυρίως από δύο γραμματειακά είδη, το έπος και την τραγωδία, και δευτερευόντως από την ιστοριογραφία και τον φιλοσοφικό λόγο, ενώ έχουν προσεγγίσει τη μορφολογία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσω ανάλυσης κειμένων από το πρωτότυπο.

Στο Λύκειο καλούνται να ανασυγκροτήσουν σε συνεκτικό σύνολο τις επιμέρους γνώσεις τους, να τις εμπλουτίσουν και να εμβαθύνουν σε αυτές με κείμενα κυρίως από την ιστοριογραφία (στην Α΄ Λυκείου) και στη συνέχεια με τον «Περικλέους Επιτάφιο» του Θουκυδίδη και την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, έργα με έντονη πολιτική και φιλοσοφική διάσταση (Β΄ Λυκείου).

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Διαγραμματικά και συνοπτικά, με βάση τα ισχύοντα ΠΣ, με την ολοκλήρωση του ΠΣ των Αρχαίων Ελληνικών Γενικής Παιδείας οι μαθητές και οι μαθήτριες αναμένεται:

Ως προς την κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων

- να εντοπίζουν πληροφορίες σχετικά με το επικοινωνιακό πλαίσιο του κειμένου (πομπός, δέκτης, περιστάσεις επικοινωνίας, σκοπός της επικοινωνιακής περίπτωσης, κ.λπ.)

και το νοηματικό περιεχόμενό του (πρόσωπα, χώρος, χρόνος, κοινωνικό, πολιτισμικό πλαίσιο, στοιχεία ιστορικότητας, βασικές ιδέες, επιχειρήματα κ.λπ.)

- να αξιοποιούν τις πληροφορίες που δίνονται στις εισαγωγές των θεματικών εννοιών για την προσέγγιση του νοηματικού περιεχομένου των κειμένων
- να εντοπίζουν τις μη οικείες λέξεις της αρχαίας ελληνικής και να αξιοποιούν στρατηγικές νοηματοδότησης των λέξεων (αξιοποίηση συμφραζομένων, αναζήτηση όρων σε λεξικά, αξιοποίηση της Γραμματικής και του Συντακτικού).

Ως προς τη δομή και οργάνωση των κειμένων

- να αναγνωρίζουν τον τρόπο οργάνωσης των κειμένων (στοιχεία συνοχής, συνεκτικότητας των κειμένων, θέματα δομής)
- να αναγνωρίζουν τη συνεισφορά του λεξιλογίου και των μορφοσυντακτικών δομών στη νοηματοδότηση του κειμένου

Ιδιαίτερα ως προς τη δομολειτουργική προσέγγιση των κειμένων

- να αναγνωρίζουν του κύριους όρους της πρότασης:
 - α) το υποκείμενο στην προσωπική και την απρόσωπη σύνταξη
 - β) το αντικείμενο (πλάγιες πτώσεις, απαρέμφατο, δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις)
 - γ) το κατηγορούμενο (και γενική κατηγορηματική, επιρρηματικό κατηγορούμενο)
 - δ) την κατηγορηματική μετοχή
- να αναγνωρίζουν ονοματικούς προσδιορισμούς:
 - α) ομοιόπτωτους και ετερόπτωτους (πτώσεις και επιθετική μετοχή) χωρίς να διακρίνουν τα είδη τους
- να αναγνωρίζουν τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς που δηλώνουν:
 - α) χρόνο (επιρρήματα, πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους, χρονική μετοχή, χρονικές προτάσεις)
 - β) τόπο (επιρρήματα, πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους)
 - γ) αιτία (πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους, αιτιολογικές μετοχές, αιτιολογικές προτάσεις)
 - δ) σκοπό (πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους, τελική μετοχή, τελική πρόταση)
 - ε) προϋπόθεση (Υποθετικοί λόγοι)
 - στ) άλλες επιρρηματικές σχέσεις (ποσό, αναφορά, κ.λπ.).
 - ζ) παρατακτική- υποτακτική σύνδεση.
 - η) δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις (Είδος και λειτουργία).

θ. δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις (Είδος και λειτουργία).

Ως προς τα γραμματικά φαινόμενα

α) Ουσιαστικά Α', Β' και Γ' κλίσης

β) Επίθετα Β' και Γ' κλίσης.

γ) Ρήματα Α' συζυγίας, Ενεργητική φωνή και Μέσης Φωνής.

δ) Αντωνυμίες.

ε) Κλίση συνηρημένων ρημάτων σε -άω, -έω και -όω.

Ως προς την ερμηνεία

- να εξηγούν με ποιον τρόπο στα κείμενα οι γλωσσικές επιλογές (λεξιλόγιο, σύνταξη, σημεία στίξης, γραμματικές επιλογές) υπηρετούν την πρόθεση του κειμένου σε σχέση με την ιδεολογική θέση και τον κοινωνικό σκοπό που υπηρετούν

- να ερμηνεύουν λέξεις, φράσεις, προτάσεις, περιόδους του κειμένου αξιοποιώντας κειμενικά, επικοινωνιακά και ιστορικά συμφραζόμενα

Ως προς τον κριτικό στοχασμό σε σχέση με το επικοινωνιακό πλαίσιο και την αποτελεσματικότητα των κειμένων

- να αντιπαραβάλλουν και να συγκρίνουν πληροφορίες και στοιχεία μεταξύ κειμένων που αναφέρονται στο ίδιο θέμα ως προς την πρόθεση τις ιδεολογικές θέσεις, το ύφος και την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά τους

- να συνδέουν μεταξύ τους τα μελετώμενα πάνω σε ένα θέμα κείμενα κάνοντας διακειμενικές αναφορές σχετικά με τις γνώσεις που παρέχουν, τις στάσεις, αξίες που υποστηρίζουν.

- να συνδέουν γνώσεις, στάσεις, αξίες που υποστηρίζονται στα ΑΕ κείμενα με τη σύγχρονη πραγματικότητα διακρίνοντας τη διαχρονική αξία των ΑΕ κειμένων.

Ως προς τους τρόπους αποτίμησης των αποτελεσμάτων κατανόησης των κειμένων

- να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των διαδικασιών κατανόησης α) με απαντήσεις σε ερωτήσεις κλειστού τύπου (π.χ. υπογράμμιση στοιχείων, συμπλήρωση κενών, διάκριση σωστού/λάθους,) ή απαντήσεις σε ερωτήσεις ανοικτού τύπου β) με μετάφραση επιμέρους αποσπασμάτων από τα κείμενα που δίνονται και γ) με δημιουργικές εργασίες

Ως προς τον αναστοχασμό για τις ακολουθούμενες πρακτικές και στρατηγικές

- να συνειδητοποιούν με (αυτο-, ετερο-) αξιολογικές, αναστοχαστικές διαδικασίες α) τι έμαθαν, τι άλλο θέλουν ή χρειάζεται να μάθουν β) τους τρόπους προσέγγισης των κειμένων που ακολουθούν, γ) να αποφασίσουν αλλαγές στις ακολουθούμενες στρατηγικές, ώστε να διευρύνουν τις αναγνωστικές τους δυνατότητες.

4. Διδακτική προσέγγιση – Μεθοδολογία

Η Μεθοδολογία του μαθήματος όπως ορίζεται στο «Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α΄ τάξης Γενικού Λυκείου» (ΦΕΚ 1562/27-06-2011). Η κειμενοκεντρική επικοινωνιακή προσέγγιση, «η διαλεκτική σχέση γραμματειακού έργου – κοινωνίας» προτείνεται σε όλα τα φιλολογικά μαθήματα και κατά συνέπεια και στο μάθημα της ΑΕΓ. Το αρχαιοελληνικό κείμενο, είτε μεταφρασμένο είτε πρωτότυπο, τοποθετείται εντός των ιστορικών και κοινωνικών συμφραζομένων κατά τον χρόνο συγγραφής και κατά τον χρόνο ανάγνωσής του από τις μαθήτριες και τους μαθητές. Με αυτό τον τρόπο τα κείμενα ως προϊόντα του πολιτισμού στον οποίο αναφέρονται, του αρχαίου ελληνικού, στο μάθημα της ΑΕΓ, γίνονται σεβαστά, αλλά συγχρόνως ανοικτά σε γόνιμο διάλογο με το μαθητικό αναγνωστικό κοινό.

Στο πλαίσιο της διαλογικής προσέγγισης προτείνεται η διακειμενική προσέγγιση με τη χρήση παράλληλων κειμένων από μετάφραση. Στο πρόγραμμα σπουδών του Λυκείου δίνεται έμφαση στην αξιοποίηση της παράλληλης χρήσης πρωτότυπου κειμένου με τη μετάφρασή του, σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο ισχύον ΠΣ της Α΄ Λυκείου:

«Η ανάγνωση του πρωτότυπου κειμένου γίνεται εφικτή με τη βοήθεια των μεταφράσεων, ώστε μέσα από τη σύγκριση και την κριτική των μεταφραστικών επιλογών να αναδεικνύεται η σύνδεση μετάφρασης και ερμηνείας. Επίσης, οι διαφορετικές μεταφράσεις προσφέρονται για τη συγκριτική μελέτη του λεξιλογίου και των δομών της αρχαιοελληνικής και της νεοελληνικής γλώσσας, η οποία μπορεί να έχει πολλές διδακτικές εφαρμογές: αναζήτηση συντακτικών και λεξιλογικών αντιστοιχιών και διαφορών μεταξύ των δύο γλωσσών· σύγκριση μεταξύ των διαφορετικών τρόπων προσέγγισης και νεοελληνικής απόδοσης της αρχαιοελληνικής σκέψης κ.ο.κ.»¹

Επίσης, προτείνεται η δομολειτουργική προσέγγιση του πρωτότυπου κειμένου να κινείται στο πλαίσιο της κειμενοκεντρικής προσέγγισης αφενός, και στο πλαίσιο «αναγνωριστικού» γραμματισμού αφετέρου. Οι λεξιλογικές και γραμματικο-συντακτικές επιλογές υπηρετούν λειτουργίες που σχετίζονται με τα πρόσωπα, τις πράξεις και τις περιστάσεις στις οποίες αναφέρονται. Πέρα από την παραδοσιακή περιγραφή της γλώσσας που συχνά εγκλωβίζει τους μαθητές και τις μαθήτριες στη λογική του σωστού και του λάθους, προτείνεται οι λέξεις και οι φράσεις να προσεγγίζονται μέσα στο πλαίσιό τους, χωρίς να αποκόπτονται από αυτό και από τη σημασία τους, να στρέφεται το ενδιαφέρον της διδασκαλίας στο κείμενο και στη συζήτηση για τις γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα. Για παράδειγμα, με ποιον τρόπο διαφορετικά κειμενικά είδη πραγματώνονται με διαφορετικές γλωσσικές επιλογές, πώς διαφοροποιείται ως προς τη γλώσσα ένα φιλοσοφικό κείμενο από ένα ιστορικό ή ένα ποιητικό κείμενο, για ποιον λόγο από τα ποιητικά κείμενα περάσαμε στα

¹ Για όσες ενότητες προβλέπεται να διδαχθούν από μετάφραση, η διδασκαλία γίνεται σε αντιπαραβολή με το αρχαίο πρωτότυπο κείμενο, προκειμένου οι μαθητές/τριες να αντιλαμβάνονται στοιχεία (π.χ. υφολογικά) που δεν αναδεικνύονται στη μετάφραση. Για τις νέες ενότητες που προστέθηκαν από μετάφραση θα αξιοποιηθεί κατά τη διδασκαλία το Βιβλίο του Μαθητή Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι: Κείμενο με παράλληλες μεταφράσεις ή εναλλακτικά η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

(http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/contents.html).

πεζά. Η συζήτηση για τη γλώσσα μέσα από την ενασχόληση με συγκεκριμένα κείμενα μπορεί να βοηθήσει, ώστε να σταθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες μόνοι/ες τους απέναντι στην αρχαία ελληνική γραμματεία προς την κατεύθυνση της γλωσσικής επίγνωσης και της αυτενέργειας.

Τα παραπάνω σημαίνουν ότι θα πρέπει να υιοθετηθούν πρακτικές διδασκαλίας και εξέτασης, η οποία περιγράφεται με τα παρακάτω ενδεικτικά ερωτήματα:

- Ποιες διαφορετικές μορφές/τύποι της ίδια λέξης χρησιμοποιούνται και πώς διαφοροποιείται η λειτουργία της λέξης μέσα στο κείμενο;
- Ποια είναι η σημασία συγκεκριμένων λέξεων στο κείμενο;
- Ποια διαφορά έχει η σημασία λέξεων που χρησιμοποιούνται και στη νεοελληνική;
- Με ποιες λέξεις αποδίδεται μια ενέργεια, τι μορφή έχουν και τι σημασία αποκτούν;
- Ποιες συνώνυμες ή λέξεις με παρόμοια σημασία χρησιμοποιούνται μέσα στο κείμενο;
- Για ποιον λόγο επιλέγεται ο συγκεκριμένος χρόνος ενός ρήματος;
- Πώς θα άλλαζε το νόημα της φράσης αν άλλαζε ο χρόνος του ρήματος;
- Πώς θα άλλαζε το νόημα αν μπορούσε να αλλάξει η έγκλιση του ρήματος;
- Για ποιον λόγο επιλέγεται συγκεκριμένη έγκλιση, π.χ. προστακτική, σε μια φράση; Για ποιον λόγο επιλέγεται η χρήση απαρεμφάτου ή δευτερεύουσας πρότασης;
- Τι εξυπηρετεί η επιλογή του ενικού ή του πληθυντικού αριθμού;
- Ποιες αλλαγές θα είχαμε στην φράση αν άλλαζε το υποκείμενο από ενικό σε πληθυντικό ή αντίστροφα;
- Σε ποια περίπτωση επιλέγεται παθητική σύνταξη;
- Για ποιον λόγο αποδίδεται μια ιδιότητα σε ένα όνομα μέσω κατηγορούμενου ή ονοματικού προσδιορισμού;
- Με ποιον τρόπο προστίθενται προσδιορισμοί σε ένα ρήμα;
- Πώς θα διαμορφωνόταν μια φράση αν αφαιρέσουμε τους προσδιορισμούς;
- Για ποιον λόγο επιλέγεται παρατακτική ή υποτακτική σύνδεση όρων;

Έχει σημασία, εφόσον επιδιώκεται η εξοικείωση των μαθητών και των μαθητριών με την ΑΕ γλώσσα, οι ερωτήσεις να αφορούν σημεία στα οποία διαφοροποιείται η νεοελληνική από την αρχαία, σε επίπεδο λεξιλογίου, μορφολογίας και συντακτικού. Έτσι, πρακτικά αξιοποιείται η σύγχρονη γλωσσική πραγματικότητα, για να προσεγγίσουμε την αρχαία στα σημεία που είναι πιο δύσκολα για τις μαθήτριες και τους μαθητές. Ακόμα, με αφετηρία την νεοελληνική μπορεί να ζητηθεί η σύγκριση μικρών φράσεων μιας νεοελληνικής

μετάφρασης με το αρχαίο κείμενο ή σύγκριση δύο διαφορετικών νεοελληνικών μεταφράσεων. Μπορούμε να ρωτήσουμε σε ποιο σημείο του αρχαίου κειμένου αναφέρεται μια φράση ή μια λέξη εστιάζοντας σε απαρέμφατα, μετοχές, δοτικές, υποθετικούς λόγους, λέξεις ίδιες μορφολογικά, αλλά με διαφορετική σημασία, κ.λπ.

Τέλος, επισημαίνεται η μεγάλη σημασία που πρέπει να αποδίδεται στη χρήση ψηφιακών λεξικών και ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων (Ψηφιακό σχολείο), η οποία πρέπει να είναι δημιουργική και ανακαλυπτική, ώστε να καλλιεργούνται ποικίλες δεξιότητες, καθώς και στη χρήση των εγχειριδίων γραμματικής και συντακτικού, ως βιβλίων αναφοράς, **ακόμη και κατά τη διάρκεια μιας γραπτής εξέτασης σε ανακεφαλαιωτικές εξετάσεις τετραμήνου**, ώστε οι μαθητές/τριες να αντιλαμβάνονται πληρέστερα τα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα και να αυτονομούνται στην προσέγγιση αρχαίων ελληνικών κειμένων από το πρωτότυπο.

5. Διακειμενικότητα-Ερευνητικές/Δημιουργικές εργασίες

Με δεδομένο τον εξορθολογισμό της ύλης, κρίνεται εφικτή πλέον η ανάθεση και η εκπόνηση από τους/τις μαθητές/τριες διαθεματικών εργασιών, ατομικά ή κατά προτίμηση σε ομάδες. Στόχος της δραστηριότητας αυτής, στο πλαίσιο του ίδιου του μαθήματος ή των δημιουργικών εργασιών (άρθρο 8 του Π.Δ. 46/2016), είναι οι μαθητές/τριες να ασχοληθούν πιο συστηματικά με σημαντικά θέματα που τους/τις απασχόλησαν κατά την ανάγνωση των κειμένων. Ενδεικτικά αναφέρονται:

1. να διαβάσουν παράλληλα κείμενα, ώστε οι μαθητές/τριες με συγκριτική ανάγνωση να ασκήσουν την κριτική τους σκέψη (με θέμα π.χ. τις συνέπειες του Πελοποννησιακού πολέμου και τη σύγκριση με τις εμφύλιες διαμάχες που εκδηλώθηκαν μεταξύ των Ελλήνων κατά τη νεότερη ελληνική ιστορία). Η επιλογή παράλληλων κειμένων, επαφίεται στην κρίση του διδάσκοντος/της διδάσκουσας σύμφωνα με τις ανάγκες του μαθήματος και το επίπεδο των μαθητών/τριών του,
2. να συγκεντρώσουν στοιχεία από έντυπες ή ηλεκτρονικές πηγές, μουσεία, κ.τ.λ., και να συνθέσουν μια παρουσίαση που θα συζητηθεί μέσα στην τάξη (με θέμα π.χ. τις στρατιωτικές τακτικές της αρχαιότητας ή την αθηναϊκή τριήρη και την εξέλιξη του πολεμικού πλοίου μέχρι σήμερα), να αποδώσουν με θεατρικό ή κινηματογραφικό τρόπο γεγονότα (π.χ. τη δίκη του Θηραμένη).

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Διακτέα ύλη (Περιεχόμενο - Διαχείριση και ενδεικτικός προγραμματισμός)

Για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στην Α΄ τάξη του Ημερήσιου Γενικού Λυκείου θα χρησιμοποιηθούν:

- ✓ το εγχειρίδιο της Α΄ Λυκείου: *Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι (Ξενοφών, Θουκυδίδης)* των Κ. Διαλησμά, Α. Δρουκόπουλου, Ε. Κουτρομπέλη, Γ. Χρυσάφη.

- ✓ το Βιβλίο Μαθητή: Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι: Κείμενο με παράλληλες μεταφράσεις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ).

Ως βιβλία αναφοράς προτείνονται:

- ✓ η Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής (Γυμνασίου-Λυκείου) του Μ. Οικονόμου,
- ✓ το Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής (Α', Β', Γ' Λυκείου) του Α.Β. Μουμτζάκη,
- ✓ το Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (Α', Β', Γ' Γυμνασίου) της Π. Μπίλλα,
- ✓ το Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (Α', Β', Γ' Γυμνασίου) των Χ. Συμεωνίδη, Γ. Ξενή κ.ά.

Σύμφωνα με τα Ωρολόγια Προγράμματα της Α' Τάξης του Ημερησίου Γενικού Λυκείου προβλέπονται για τη διδασκαλία του μαθήματος πέντε (5) ώρες εβδομαδιαίως καθ' όλη τη διάρκεια του διδακτικού έτους, οι οποίες διατίθενται για τη διδασκαλία των κειμένων του Ξενοφώντα και του Θουκυδίδη (βλ. παρακάτω, Πίνακες) σε συνδυασμό με τις ανάγκες γλωσσικής διδασκαλίας.

Στη διδακτέα ύλη του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας της Α' Τάξης του Ημερησίου Γενικού Λυκείου περιλαμβάνεται η παρακάτω ύλη από το εγχειρίδιο *Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι (Ξενοφών, Θουκυδίδης)* των Κ. Διαλησμά, Α. Δρουκόπουλου, Ε. Κουτρομπέλη, Γ. Χρυσάφη:

1. Εισαγωγή

α) Κεφάλαιο Β': *Θουκυδίδης Ολόρου Αλιμούσιος* (1. Η ζωή του - 2. Το έργο του. Ενδιαφέροντα και ιδέες - Μέθοδος - Η δομή του έργου. Ο χρόνος της σύνθεσής του - Γλώσσα και ύφος).

β) Κεφάλαιο Γ': *Ξενοφών Γρύλλου Ερχιεύς* (1. Η ζωή του - 2. Το έργο του. Ενδιαφέροντα και ιδέες).

Επισημαίνεται ότι, στο πλαίσιο της γλωσσικής, ερμηνευτικής και ιστορικής προσέγγισης του κειμένου, η εισαγωγή αξιοποιείται ως υλικό αναφοράς με επισήμανση των κύριων σημείων και ως εργαλείο αναζήτησης περαιτέρω πληροφοριών, και δεν αποτελεί αυτοτελές τμήμα της εξεταστέας ύλης προς απομνημόνευση.

2. Κείμενα

α) *Ξενοφών, Ελληνικά, Βιβλίο Β'* με βασικό θεματικό πυρήνα: **Στρατιωτική υπεροχή και πολιτική κυριαρχία**

ΕΝΟΤΗΤΕΣ
I, 16-32 (μόνο από μετάφραση)
II, 1-4
II, 16-23

III, 11-16 (μόνο από μετάφραση)
III, 50-56
IV, 1-17 (μόνο από μετάφραση)
IV, 18-23
IV, 37-43 περιληπτικά

β) Θουκυδίδης, Βιβλίο Γ' με βασικό θεματικό πυρήνα: Ισχύς και δίκαιο, η «ηθική» του πολέμου

ΕΝΟΤΗΤΕΣ
Γ', 70 (μόνο από μετάφραση)
Γ', 71-74
Γ', 75 (μόνο από μετάφραση)
Γ', 76-78
Γ', 79-80 (μόνο από μετάφραση)
Γ', 81
Γ', 82-83 (μόνο από μετάφραση)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Β΄ ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ: ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ «ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ» ΚΑΙ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ «ΑΝΤΙΓΟΝΗ».

Στη Β΄ Λυκείου διδάσκεται το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, ως μάθημα Γενικής Παιδείας, επί δύο (2) ώρες την εβδομάδα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Συγκεκριμένα διδάσκονται:

- **Θουκυδίδη «Περικλέους Επιτάφιος» (από το πρωτότυπο και από μετάφραση).**
- **Σοφοκλέους «Αντιγόνη» (από το πρωτότυπο και από μετάφραση).**

Και τα δύο έργα, αν και ανήκουν σε διαφορετικά γραμματειακά είδη, προσφέρονται στους μαθητές/τριες της Β΄ Λυκείου, λίγο πριν από την απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων, για μελέτη, κριτική και συγκριτική προσέγγιση με σκοπό την άντληση εμπειρίας και τη διαμόρφωση κριτηρίων για την αξιολόγηση της σύγχρονης κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας και τον καθορισμό προσωπικής στάσης.

A. Θουκυδίδη «Περικλέους Επιτάφιος»

Ο «Επιτάφιος» του Περικλή διδάσκεται σε 15 διδακτικές ώρες στο πρώτο δίμηνο του σχολικού έτους **(11/09 έως 11/11)**.

Η διδασκαλία του «Επιταφίου» προτάσσεται για τους εξής λόγους: α) αποτελεί «συνέχεια» της διδασκαλίας του Θουκυδίδη από την Α΄ τάξη, β) ως ιστορικό και πολιτικό κείμενο που αναφέρεται στην άμεση δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας του 5^{ου} αι. π.Χ. βοηθάει τους μαθητές και τις μαθήτριες να προσεγγίσουν το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή και γ) πραγματεύεται, μεταξύ άλλων, θέματα

όπως αυτό της δίκαιης ισορροπίας ανάμεσα στη νόμιμη εξουσία του κράτους και τα φυσικά δικαιώματα του ατόμου και, ως εκ τούτου, μπορεί να πλαισιώσει τον βασικό προβληματισμό γύρω από τη σχέση γραπτού και άγραφου δικαίου που τίθεται στην «Αντιγόνη».

Περιεχόμενο

Η διδασκαλία του *Περικλέους Επιταφίου* περιλαμβάνει εισαγωγή και κεφάλαια από το πρωτότυπο και από μετάφραση, όπως στον παρακάτω πίνακα:

Εισαγωγή από το σχολικό βιβλίο Ηλία Σπυρόπουλου, Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος http://ebooks.edu.gr/new/classcoursespdf.php?classcode=DSGL-C
Κεφ. Α΄, Θουκυδίδης Ολόρου Αλιμούσιος (απλή υπόμνηση- έχει διδαχθεί στην Α΄ ΓΕ.Λ.)
Κεφ. Β΄, Ο Επιτάφιος λόγος του 431 π.Χ. (επισήμανση των κύριων σημείων)
Κεφ. Γ΄, Περικλής ο Ξανθίππου (επισήμανση των κύριων σημείων)
Κεφ. Δ΄, Το πρόβλημα της πατρότητας του Επιταφίου (επισήμανση των κύριων σημείων)
Πρωτότυπο κείμενο και μετάφραση από το σχολικό βιβλίο
Κεφ. 35 – 36 (από μετάφραση)
37-41 (από το πρωτότυπο και τη μετάφραση)
42 -46 (από μετάφραση)
Γενική θεώρηση
Προεκτάσεις, συγκριτική εξέταση με άλλα κείμενα

Διδακτική προσέγγιση

Κατά τη διδασκαλία του «Επιταφίου» αναμένεται: α) να αναδειχθούν χαρακτηριστικά του αθηναϊκού πολιτεύματος, της άμεσης δημοκρατίας, της εμβληματικής προσωπικότητας του Περικλή και του ύφους του Θουκυδίδη και β) να γίνουν όλα τα παραπάνω αντικείμενο κριτικής και βιωματικής προσέγγισης από τους μαθητές και τις μαθήτριες.

Για την επίτευξη των παραπάνω χρειάζεται η προσπέλαση του κειμένου σε λεξικογραμματικό επίπεδο μέσω της αξιοποίησης των μεταφρασμένων κειμένων. Ακριβώς γι' αυτό τον λόγο προτείνεται η παράλληλη προσέγγιση των πρωτοτύπων κειμένων και των αντίστοιχων μεταφράσεων. Οι μαθητές και οι μαθήτριες, εκκινούν από την ανάγνωση του μεταφρασμένου κειμένου και στη συνέχεια οδηγούνται στο πρωτότυπο με εστίαση σε βασικές έννοιες και σημεία του κειμένου ή εκκινούν από το πρωτότυπο, παραφράζοντας το κείμενο, και στη συνέχεια οδηγούνται στο μεταφρασμένο κείμενο, προς επίρρωση ή τροποποίηση της πρώτης μεταφραστικής τους προσπάθειας.

Ωστόσο, μεγαλύτερο βάρος πρέπει να δοθεί στην προσέγγιση του περιεχομένου σε ενδοκειμενικό επίπεδο · στην κατανόηση βασικών εννοιών, όπως της ισότητας, της αξιοκρατίας, του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, της ενεργητικής συμμετοχής στα κοινά, της αισθητικής αγωγής, της φιλοσοφίας, της αίσθησης του μέτρου, της υστεροφημίας κ.ά.,

αλλά και στην κατανόηση του επικοινωνιακού πλαισίου, του επιδεικτικού λόγου, στη δεδομένη ιστορική στιγμή, (431 π.Χ).

Επίσης, σημασία πρέπει να δοθεί στη διακειμενική προσέγγιση με την παράλληλη χρήση κειμένων: α) από το ίδιο το ιστορικό έργο του Θουκυδίδη, όπως, για παράδειγμα, τον διάλογο Αθηναίων – Μηλίων, για να μετριάσει ο κίνδυνος της εξιδανίκευσης της αρχαίας Αθήνας, β) από άλλα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας του 5^{ου} και 4^{ου} π.Χ. αιώνα (Πλάτωνα, Μενέξενος, 238 c-d, Αριστοτέλους Πολιτικά, VI, 7, 1293) και γ) από έργα σύγχρονων μελετητών και συγγραφέων.

B. Σοφοκλέους «Αντιγόνη»

Η «Αντιγόνη» διδάσκεται από τα μέσα Νοεμβρίου (15/11) μέχρι το τέλος του έτους επί δύο ώρες την εβδομάδα.

Περιεχόμενο

α. Από το πρωτότυπο με παράλληλη χρήση μετάφρασης διδάσκονται οι στίχοι:

1-99, 280-314, 441-507, 631-725, 1064-1090.

β. Μόνο από μετάφραση και αναλυτικά διδάσκονται οι στίχοι: 162-279, 315-331, 376-440, 508-581, 726-780, 781-800, 801-943.

γ. Μόνο από μετάφραση αλλά συνοπτικά διδάσκονται οι στίχοι: 100-161, 332-375, 582-630, 944-987, 988-1063, 1091-1114, 1115-1153, 1154-1353.

Διδακτική προσέγγιση

Κατά τη διδασκαλία της Αντιγόνης, και της Δραματικής Ποίησης γενικότερα, στο Λύκειο:

- προβάλλεται η θεατρική και λογοτεχνική διάσταση του αρχαίου δράματος (Η κατεύθυνση αυτή εξυπηρετείται αφενός από την ανάδειξη των *κατά ποιόν* μερών σε όλο το φάσμα της διδασκαλίας, σε συνδυασμό με τα *κατά ποσόν* μέρη, αφετέρου από την παρακολούθηση θεατρικών ή κινηματογραφικών αποδόσεων της τραγωδίας):

- διδάσκεται μία σύντομη και κατατοπιστική εισαγωγή στην αρχή, για να γίνει κατανοητό το πλαίσιο όπου θα ενταχθεί η ανάγνωση των κειμένων

(Η εισαγωγή συνιστά υλικό αναφοράς καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας του έργου)

- αξιοποιείται το «Λεξικό Θεατρικών Όρων», έντυπο ή ηλεκτρονικό, για την κατανόηση όρων της τραγωδίας·
- συνδυάζονται οι παραδοσιακοί τρόποι διδασκαλίας με την ομαδοσυνεργατική, τη βιωματική και τη διερευνητική/ανακαλυπτική εργασία.

(Οι διδακτικές πρακτικές πρέπει να χαρακτηρίζονται από ποικιλία και ευρηματικότητα και να ευνοούν την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και έκφρασης. Ως ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρονται η υιοθέτηση διαφορετικής οπτικής γωνίας, η υποστήριξη ή ανασκευή των απόψεων των τραγικών ηρώων (παιχνίδι ρόλων, αγώνας λόγων), η επαλήθευση μιας άποψης για το έργο του Σοφοκλή, η διαθεματική προσέγγιση, η θεατρική απόδοση του έργου από τους μαθητές κ.ά.)

- υιοθετούνται καινοτόμες διδακτικές πρακτικές με τη χρήση Τ.Π.Ε. ως μέσων κατάκτησης και μετάδοσης της γνώσης (συνδρομή μουσικής και εικόνας)·
- προτείνονται η κατασκευή εννοιολογικού χάρτη, το θεατρικό δρώμενο και η

βιντεοσκόπησή του, η αξιοποίηση αγγειογραφιών, η εικονογράφηση του δράματος, η χρήση διαδραστικού πίνακα, η ηλεκτρονική συζήτηση, η σύνθεση μικροσεναρίων που υλοποιούνται με Τ.Π.Ε. κ.λπ.

- αξιοποιούνται οι μεταφράσεις για την προσέγγιση του πρωτοτύπου με τον ίδιο τρόπο που προτείνεται και παραπάνω για τον «Επιτάφιο»

(Η δομολειτουργική προσέγγιση του κειμένου ακολουθείται σε επιλεγμένα σημεία και σχήματα λόγου μέσω των οποίων αναδεικνύονται υφολογικές επιλογές του ποιητή και όχι σε όλη την έκταση της διδακτέας ύλης από το πρωτότυπο)

Πρόσθετες επισημάνσεις – οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της ΑΕΓ Β΄ Λυκείου

1. Η διδασκαλία του «Επιταφίου» τοποθετείται χρονικά στο πρώτο δίμηνο του έτους, από 11/09 έως 11/11 για λόγους που αναφέρονται στο υπό δημοσίευση π.δ. (βλ. παραπάνω). Επιπλέον, με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται επαρκής διδακτικός χρόνος για μια ουσιαστική και δημιουργική προσέγγιση του κειμένου.

2. Για τη διδασκαλία του «Επιταφίου» οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ως κείμενο αναφοράς (πρωτότυπο και μετάφραση) το απόσπασμα που υπάρχει στο σχολικό βιβλίο σε μετάφραση του Ν. Σκουτερόπουλου · επιπλέον οφείλουν να λάβουν υπόψη και να αξιοποιήσουν διδακτικά το *Βιβλίο μαθητή* και το *Βιβλίο Εκπαιδευτικού*, που υπάρχει αναρτημένο στο Ψηφιακό σχολείο (Ηλία Σπυρόπουλου, Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος <http://ebooks.edu.gr/new/classcoursespdf.php?classcode=DSGL-C>).

3. Για τον προγραμματισμό της διδασκαλίας του «Επιταφίου» σε 15 διδακτικές ώρες που προβλέπονται από το ΠΣ ενδεικτικά προτείνεται η εξής κατανομή:

- Εισαγωγή και κεφ. 35 και 36 από μετάφραση, μία (01) ώρα. (Δεν προτείνεται η αυτοτελής διδασκαλία της Εισαγωγής αλλά η διδακτική αξιοποίησή της παράλληλα με την προσέγγιση των επιμέρους κεφαλαίων).
- Κεφ. 37-41 από το πρωτότυπο και τη μετάφραση, οκτώ (08) ώρες.
- Κεφ. 42-46 από μετάφραση, μία (01) ώρα.
- Γενική θεώρηση, δύο (02) ώρες.
- Προεκτάσεις, συγκριτική εξέταση με άλλα κείμενα, τρεις (03) ώρες.

Για τη διευκόλυνση των εκπαιδευτικών παρατίθεται μια ενδεικτική επιλογή από σενάρια διδασκαλιών για τον «Επιτάφιο» και την «Αντιγόνη» από τον δικτυακό τόπο «Πρωτέας»:

Για τον «Επιτάφιο»:

- Στάθης Παπακωνσταντίνου, [Η σύγκριση κάνει τη διαφορά](#)
- Σοφία Κουρουτσίδου, [Η σύγκριση κάνει τη διαφορά](#)
- Βασιλική Μαντζώρου, [Δυνατή πόλη,δυνατοί πολίτες](#)
- Βασιλική Γιαρίμπαπα, [Δυνατή πόλη, δυνατοί πολίτες](#)
- Λάμπρος Πόλκας, [“Αυτόχθονες έφυγμεν” : εν αρχή ην ο μύθος](#)
- Κασσάνδρα Μπεϊκάκη, [Αυτόχθονες έφυγμεν](#)
- Λάμπρος Πόλκας, [Παράδοση και πρωτοτυπία τον «Περικλέους επιτάφιο» του Θουκυδίδη](#)

- Πασχαλίνα Παλαιοχωρινού [Παράδοση και πρωτοτυπία στον Περικλέους Επιτάφιο](#)
- Στάθης Παπακωνσταντίνου, [Πίσω από τη βιτρίνα](#)
- Βασιλική Μαντζώρου, [Πίσω από τη βιτρίνα](#)

Για την «Αντιγόνη»

- Παναγιώτης Καραμανώλης, [Άνθρωποι, στάσεις, παραστάσεις](#)
 - Όλγα Τσαντσάνογλου, [Πρώτη επαφή με την αρχαία τραγωδία: Πώς ο μαθητικός λόγος αποδίδει την τραγική ποίηση](#)
 - Βασίλειος Συμεωνίδης, [Πρώτη επαφή με την αρχαία τραγωδία: Πώς ο μαθητικός λόγος αποδίδει την τραγική ποίηση](#)
 - Λάμπρος Πόλκας, [Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας: Διερευνώντας τα τοπία της Αρχαίας Ελληνικής Ιστοριογραφίας](#)
 - Κοσμάς Τουλούμης, [Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας: Διερευνώντας τα τοπία της Αρχαίας Ελληνικής Ιστοριογραφίας](#)
 - Όλγα Τσαντσάνογλου, [Σύνταξη παρουσίασης βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης της](#)
 - Λάμπρος Πόλκας, [Σύνταξη παρουσίασης βιντεογραφημένης θεατρικής παράστασης της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή σε περιβάλλον wiki](#)
 - Όλγα Τσαντσάνογλου, [Τιμή και ατίμωση του νεκρού: διακειμενική προσέγγιση με αφορμή την Αντιγόνη του Σοφοκλή](#)
 - Λάμπρος Πόλκας, [Τιμή και ατίμωση του νεκρού: διακειμενική προσέγγιση με αφορμή την Αντιγόνη του Σοφοκλή](#)
 - Μαγδαληνή Πρεβεζάνου, [Αρχή αναρχίας εστί...](#)
 - Παναγιώτης Σεράνης, [«Η έννοια του χρέους και της προαίρεσης στον άνθρωπο ως άτομο και στον άνθρωπο ως πολίτη»: Ανακεφαλαιωτική ενότητα στην Αντιγόνη του Σοφοκλή](#)
 - Στάθης Παπακωνσταντίνου, [«Η έννοια του χρέους και της προαίρεσης στον άνθρωπο ως άτομο και στον άνθρωπο ως πολίτη»: Ανακεφαλαιωτική ενότητα στην Αντιγόνη του Σοφοκλή](#)
 - Βασιλική Μαντζώρου, [Κρέων, η απατηλή γοητεία της εξουσίας](#)
- Στάθης Παπακωνσταντίνου, [Κρέων, η απατηλή γοητεία της εξουσίας](#)

II. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ (ΟΜΑΔΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ), Β΄ ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:

- ✓ **ΡΗΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ Β΄ Λυκείου** των Κ. Δάλκου, Χ. Δάλκου, Γ. Μανουσόπουλου κ.ά., ΙΤΥΕ Διόφαντος
- ✓ **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (Α΄, Β΄, Γ΄ Λυκείου)** του Α.Β. Μουμτζάκη, ΙΤΥΕ Διόφαντος
- ✓ **ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (Γυμνασίου-Λυκείου)** του Μ. Οικονόμου, ΙΤΥΕ Διόφαντος

Σημαντικές Επισημάνσεις

Για τα Ρητορικά Κείμενα

- I. Αξιοποίηση της Εισαγωγής ως υλικού αναφοράς - εργαλείου αναζήτησης πληροφοριών, στοιχείων και επισημάνσεων στο πλαίσιο της ερμηνευτικής προσέγγισης του κειμένου και όχι ως εξεταστέας ύλης προς απομνημόνευση.
- II. Άσκηση στη μετάφραση του ρητορικού κειμένου χωρίς μηχανιστική απομνημόνευση, στην κατεύθυνση της κατάκτησης της Αρχαίας και Νέας Ελληνικής και της πληρέστερης ερμηνείας του κειμένου (και με εναλλακτικούς τρόπους, όπως είναι η σύγκριση διαφορετικών μεταφραστικών αποδόσεων, η εναλλαγή μετάφρασης συνεχούς κειμένου και επιλεγμένων τμημάτων του και η απόδοση του κειμένου στη Ν.Ε., με ομαδοσυνεργατικό τρόπο).
- III. Δομολειτουργική προσέγγιση του ρητορικού κειμένου, για την ανάδειξη των υφολογικών επιλογών του ρήτορα. Η ρητορική τέχνη είναι κατεξοχήν τέχνη του ύφους.
- IV. Συγκριτική προσέγγιση ανάμεσα στην Α.Ε. γλώσσα και στη Ν.Ε. γλώσσα, γλωσσικοί παραλληλισμοί, ομοιότητες και διαφορές των δύο μορφών της γλώσσας με δημιουργικές ασκήσεις ετυμολογίας, μορφολογίας, παραγωγής ή σύνθεσης, αξιοποιώντας ένα ή περισσότερα έγκυρα λεξικά της Αρχαίας Ελληνικής (http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/lexicon/index.html)
- V. Διατύπωση επιχειρήματος και ανάπτυξη συλλογισμού, προκειμένου οι μαθητές/τριες να καταστούν οι ίδιοι ικανοί και πειστικοί ομιλητές σε οποιαδήποτε περίπτωση επικοινωνίας, παρακολουθώντας την εξέλιξη της συλλογιστικής πορείας που ακολουθεί ο ρήτορας (μεταγνωστικές δεξιότητες).
- VI. Με αφορμή τη διδασκαλία της τέχνης του επιχειρήματος (Λόγος Υπέρ Μαντιθέου) να ασκηθούν οι μαθητές/τριες στη ρητορική τέχνη: ασκήσεις επιχειρηματολογίας και αγώνας λόγων – για τους κανόνες, τη διαδικασία διεξαγωγής αγώνων και βοηθητικό υλικό βλ. Αγώνες Επιχειρηματολογίας - Αντιλογίας, Υπουργείο Παιδείας (οι αγώνες έχουν σταματήσει να διοργανώνονται από το Υπουργείο Παιδείας, παραμένει ωστόσο αναρτημένο το βοηθητικό υλικό): <https://www.minedu.gov.gr/exetaseis-2/epal-m/epal-mixanografiko-3/97-prokhyxeis-diagwnismoi-ypotrofies/mathitiko-diagonismoi/9220-28-12-12-agon-es-epixeirimatologias-antilogias-2012-2013-> .

Για το Αδίδακτο Κείμενο

- I. Δυνατότητα εμβάθυνσης στη γνώση την οποία οι μαθητές/τριες κατέκτησαν στην Α΄ Λυκείου. Εξοικείωση με διαδικασίες και εργαλεία αποκωδικοποίησης του αρχαίου ελληνικού λόγου που γνώρισαν στην προηγούμενη τάξη.
- II. Εφαρμογή της ανάλυσης κατά νοηματικές ενότητες (κατά κώλα ανάλυση) του κειμένου με αναγνώριση των γραμματικών και των συντακτικών φαινομένων. Η απόδοση της μετάφρασης και η διατύπωσή της σε ορθό και άρτιο εκφραστικά νεοελληνικό λόγο θα είναι το καταληκτικό στάδιο της ενασχόλησης των μαθητών/τριών με κάθε νοηματική ενότητα.
- III. Διεύρυνση λεξιλογίου, διδασκαλία νέων φαινομένων γραμματικής και συντακτικού, εμπέδωση μέσω ασκήσεων διαβαθμισμένης δυσκολίας.
- IV. Κατανόηση των δομικών συστατικών στοιχείων του αρχαίου ελληνικού λόγου, διαπίστωση των διαφορών του σε σχέση με τον νεοελληνικό λόγο με παράλληλη

διάκριση της διαφοράς ανάμεσα στο «κατανώ το κείμενο» και «αποδίδω το κείμενο» στη νέα ελληνική γλώσσα.

- V. Επιλογή κειμένων διαβαθμισμένης δυσκολίας, δημιουργική αξιοποίηση των εγχειριδίων Γραμματικής, Συντακτικού αλλά και Λεξικού.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για την ολοκληρωμένη προσπέλαση του αποσπάσματος της Θεματογραφίας και την ουσιαστική επεξεργασία του, σκόπιμο κρίνεται να προβλεφθεί θεσμοθετημένα στο πλαίσιο του Ωρολογίου Προγράμματος ένα συνεχές δίωρο διδασκαλίας.

Διδακτέα ύλη (Περιεχόμενο - Διαχείριση και ενδεικτικός προγραμματισμός)

Για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στη Β' τάξη του Ημερήσιου Γενικού Λυκείου (Ομάδα Προσανατολισμού) θα χρησιμοποιηθούν:

- ✓ το Εγχειρίδιο της Β' Λυκείου *Ρητορικά Κείμενα* των Κ. Δάλκου, Χ. Δάλκου, Γ. Μανουσόπουλου κ.ά.

Ως βιβλία αναφοράς προτείνονται:

- ✓ η *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής* (Γυμνασίου-Λυκείου) του Μ. Οικονόμου,
- ✓ το *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής* (Α', Β', Γ' Λυκείου) του Α.Β. Μουμτζάκη,
- ✓ το *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* (Α', Β', Γ' Γυμνασίου) της Π. Μπίλλα,
- ✓ το *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* (Α', Β', Γ' Γυμνασίου) των Χ. Συμεωνίδη, Γ. Ξενή κ.ά

Από το διδακτικό εγχειρίδιο *Ρητορικά Κείμενα Β' Λυκείου* των Κ. Δάλκου, Χ. Δάλκου, Γ. Μανουσόπουλου κ.ά. προτείνεται να διδαχθούν τα εξής:

α) Εισαγωγή ως υλικό αναφοράς σε δύο (2) διδακτικές ώρες: 1. Η ρητορική στην Αρχαία Ελλάδα: Α'. Η φυσική ρητορεία - Β'. Η γέννηση της συστηματικής ρητορείας - Γ'. Ρητορεία και σοφιστική - Ε'. Τα είδη του αττικού ρητορικού λόγου - ΣΤ'. Τα μέρη του ρητορικού λόγου. 2. Ο Βίος του Λυσία - Το έργο του Λυσία - Η αξία του έργου. 3. Λυσίου *Υπέρ Μαντιθέου*. Εισαγωγή.

β) Κείμενο: Λυσία *Υπέρ Μαντιθέου*. Ο λόγος να διδαχθεί ολόκληρος, πλην των παραγράφων 14-17, το νόημα των οποίων θα αποδοθεί περιληπτικά.

Η μέθοδος διδασκαλίας επιβάλλεται κατά κύριο λόγο να αποσκοπεί στην κατανόηση και ερμηνεία του κειμένου, και επομένως, από την άποψη αυτή, είναι κατά βάση ερμηνευτική.

Η γραμματική και συντακτική επεξεργασία δεν πρέπει να είναι σχολαστική και λεπτομερής, αλλά να εντάσσεται στην προσπάθεια κατανόησης του κειμένου. Η ενασχόληση με συντακτικά στοιχεία που είναι προφανή και γνωστά (π.χ. εμπρόθετοι, επιθετικοί προσδιορισμοί κ.λπ.) ή η σχολαστική παρουσίαση διαφόρων συντακτικών φαινομένων δεν υπηρετούν τη διδακτική διαδικασία, αλλά αποβαίνουν εις βάρος του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την πρόσληψη των νοημάτων. Οι γραμματικές και συντακτικές αναφορές αποσκοπούν μόνο στο να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες τη λογική σύνδεση των στοιχείων μιας περιόδου και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται το νόημα βάσει αυτών.

Παράλληλα, ο/η εκπαιδευτικός επιδιώκει, στο πλαίσιο της διαδικασίας της γλωσσικής εξομάλυνσης του κειμένου κατά την οποία αξιοποιεί και τα σχόλια του σχολικού βιβλίου, να αναπτύξουν οι μαθητές/τριες τη μεταφραστική τους ικανότητα. Η μετάφραση συμβάλλει αφενός στην κατανόηση του κειμένου, αφετέρου στην κατάκτηση των γλωσσικών δομών και αποτελεί μια σημαντική παιδευτική άσκηση και μορφωτική διαδικασία. Η διδασκαλία δεν θα καταλήγει σε μία και μοναδική μετάφραση που θα την απομνημονεύουν οι μαθητές/τριες και θα αξιολογούνται βάσει αυτής. Η μετάφραση πρέπει να υπακούει στις εκφραστικές απαιτήσεις του νεοελληνικού λόγου και όχι να οδηγείται σε γλωσσικές στρεβλώσεις, αλλοιώνοντας την ιδέα και το νόημα του κειμένου.

Μέσω της μετάφρασης η διδασκαλία περνά στο επόμενο στάδιο που είναι η ερμηνεία του κειμένου, στην οποία ο/η μαθητής/τρια οδηγείται επαγωγικά με κατάλληλες ερωτήσεις και μέσα από μια διαλογική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν όλοι κατά το δυνατόν οι μαθητές/τριες.

Η ερμηνευτική διαδικασία της διδακτέας ενότητας ξεκινά από μια συνολική θεώρηση, επισημαίνει τα θεματικά κέντρα και τη δομή της, διερευνά αναλυτικά το περιεχόμενο και τη μορφή και καταλήγει στη συνολική θεώρηση των βασικών στοιχείων της.

Κατά ευρύτερες ενότητες (προοίμιο, διήγηση, απόδειξη, επίλογος), είναι δυνατό να γίνει διαθεματική προσέγγιση του κειμένου, να δίνονται ομαδικές ή ατομικές ερευνητικές εργασίες στο πλαίσιο δραστηριοτήτων τύπου project, να προωθείται η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, όπου αυτή ενδείκνυται, και, κατά την κρίση του διδάσκοντος, να αξιοποιούνται καινοτόμες μαθησιακές δραστηριότητες και οι νέες τεχνολογίες, ώστε η διδασκαλία να είναι αποτελεσματικότερη.

Για τις ανάγκες του αδίδακτου κειμένου:

Ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει πεζά κείμενα της αττικής διαλέκτου (18-20 κείμενα κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους), με στόχο να καλύψει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της τάξης του. Προς ανεύρεση υλικού αξιοποιεί και έγκυρους ηλεκτρονικούς κόμβους, όπως αυτόν της *Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα*.

Κάθε ενότητα, η οποία διανέμεται στους μαθητές σε φωτοτυπία, περιλαμβάνει:

Ένα σύντομο εισαγωγικό σημείωμα που εντάσσει το απόσπασμα στο ιστορικό και πολιτισμικό του πλαίσιο (το οποίο πρέπει να δίδεται και κατά την αξιολόγηση του μαθήματος). Ακολουθεί το αδίδακτο απόσπασμα (από πεζό έργο της αττικής διαλέκτου), έκτασης περίπου 10-12 στίχων στερεότυπης έκδοσης, το οποίο πρέπει να έχει πληρότητα και συνοχή, ώστε οι μαθητές/τριες να μπορούν να κατανοούν το ιδιαίτερο ύφος και το κύριο νόημά του, και να οδηγούνται στη μετάφρασή του σε σωστό νεοελληνικό λόγο. Είναι σημαντικό να προηγείται της επεξεργασίας ανάγνωση του κειμένου στην τάξη από τον/την εκπαιδευτικό, αλλά και τους μαθητές.

Ακολουθούν τα απαραίτητα για την επεξεργασία του κειμένου σχόλια (λεξιλογικά, γραμματικά, συντακτικά).

Ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει τα κείμενα, με βάση ένα γραμματικό ή συντακτικό φαινόμενο προς διδασκαλία ή και εμπέδωση. Παράλληλα, παραπέμπει στα βιβλία αναφοράς (Γραμματική της Α.Ε., Συντακτικό της Α.Ε.) για περισσότερες λεπτομέρειες, αλλά και ανάπτυξη των ανάλογων δεξιοτήτων από μέρος των μαθητών/τριών.

Είναι καλό να γίνονται ποικίλες ασκήσεις (γραμματικές, συντακτικές, λεξιλογικές), με τις οποίες ελέγχεται όχι μόνο το φαινόμενο που διδάσκεται στη συγκεκριμένη ενότητα, αλλά και φαινόμενα προηγούμενων ενοτήτων για εμπέδωση και επανάληψη.

Παράλληλα με τη διδασκαλία των αδίδακτων κειμένων, προτεραιότητα έχει η επανάληψη και εμπάθυνση των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων διδαχθέντων ήδη στο Γυμνάσιο και στην Α΄ Λυκείου, με αξιοποίηση ανάλογων ασκήσεων κατά την κρίση του διδάσκοντος και τις ανάγκες των μαθητών/τριών. Στη συνέχεια, ανάλογα με το επίπεδο της τάξης μπορεί να δοθεί έμφαση και στα ακόλουθα φαινόμενα που δεν έχουν διδαχθεί οι μαθητές/τριες και επισημαίνονται ενδεικτικά:

1. Αντωνυμίες αυτοπαθητικές, αλληλοπαθητικές.
2. Συμφωνόληκτα ρήματα σε -μι
3. Φωνηεντόληκτα ρήματα σε -μι
4. Ρήματα *φημί, εἶμι, οἶδα*,
5. Αόριστος Β΄ βαρυτόνων ρημάτων τα οποία κλίνονται σύμφωνα με τα εις -μι.
6. Αναλυτική προσέγγιση των δευτερευουσών προτάσεων (τρόπος εισαγωγής, εκφοράς και συντακτική λειτουργία) και των υποθετικών λόγων,
7. Πλάγιος λόγος.

Σε κάθε περίπτωση είναι σημαντικό οι μαθητές/τριες να ασκηθούν στη συνειδητή και συστηματική απόδοση της μετάφρασης μέσα από συγκεκριμένες εκφραστικές επιλογές.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Α΄ ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Σύμφωνα με τα Ωρολόγια Προγράμματα της Α΄ Τάξης του Εσπερινού Γενικού Λυκείου προβλέπονται για τη διδασκαλία του μαθήματος δύο (2) ώρες εβδομαδιαίως καθ' όλη τη διάρκεια του διδακτικού έτους, οι οποίες διατίθενται για τη διδασκαλία των κειμένων του Ξενοφώντα και του Θουκυδίδη.

Για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στην Α΄ τάξη του Εσπερινού Γενικού Λυκείου, αξιοποιούνται:

- ✓ το εγχειρίδιο της Α΄ Λυκείου *Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι (Ξενοφών, Θουκυδίδης)* των Κ. Διαλησμά, Α. Δρουκόπουλου, Ε. Κουτρομπέλη, Γ. Χρυσάφη.
- ✓ το *Βιβλίο Μαθητή Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι: Κείμενα με παράλληλες μεταφράσεις* (διαθέσιμο και: <http://ebooks.edu.gr/new/books-pdf.php?course=DSGL-A108>)

Ως βιβλία αναφοράς προτείνονται:

- ✓ η *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής* (Γυμνασίου-Λυκείου) του Μ. Οικονόμου,
- ✓ το *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής* (Α΄, Β΄, Γ΄ Λυκείου) του Α.Β. Μουμτζάκη,
- ✓ το *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* (Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου) της Π. Μπίλλα,
- ✓ το *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* (Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου) των Χ. Συμεωνίδη, Γ. Ξενή κ.ά.

ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Ως διδακτέα ύλη του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας της Α΄ Τάξης του Εσπερινού Γενικού Λυκείου ορίζεται η παρακάτω ύλη από το εγχειρίδιο *Αρχαίοι Έλληνες*

Ιστοριογράφοι (Ξενοφών, Θουκυδίδης) των Κ. Διαλησμά, Α. Δρουκόπουλου, Ε. Κουτρομπέλη, Γ. Χρυσάφη:

1. Εισαγωγή (ως υλικό αναφοράς με επισήμανση των κύριων σημείων)

Κεφάλαιο Γ': Ξενοφών Γρύλλου Ερχιεύς (1. Η ζωή του - 2. Το έργο του. Ενδιαφέροντα και ιδέες).

Κεφάλαιο Β': Θουκυδίδης Ολόρου Αλιμούσιος (1. Η ζωή του - 2. Το έργο του. Ενδιαφέροντα και ιδέες - Μέθοδος - Η δομή του έργου. Ο χρόνος της σύνθεσής του - Γλώσσα και ύφος).

Επισημαίνεται ότι, στο πλαίσιο της γλωσσικής, ερμηνευτικής και ιστορικής προσέγγισης του κειμένου, η εισαγωγή δεν αποτελεί αυτοτελές τμήμα της εξεταστέας ύλης προς απομνημόνευση, αλλά αξιοποιείται: α) ως υλικό αναφοράς (με επισήμανση των κύριων σημείων) και β) ως εργαλείο αναζήτησης περαιτέρω πληροφοριών.

2. Κείμενα:

2.1 Ξενοφών, *Ελληνικά*, Βιβλίο Β' με βασικό θεματικό πυρήνα: Στρατιωτική υπεροχή και πολιτική κυριαρχία

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΘΕΜΑ
I, 16-32 (μόνο από μετάφραση)	Το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου
II, 1-4	
II, 16-23	Η παράδοση της Αθήνας
III, 11-16 (μόνο από μετάφραση)	Το καθεστώς των Τριάκοντα τυράννων
III, 50-56	

2.2 Θουκυδίδης, Βιβλίο Γ' με βασικό θεματικό πυρήνα: Ισχύς και δίκαιο, η «ηθική» του πολέμου

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΘΕΜΑ
Γ', 70 (μόνο από μετάφραση)	Ο εμφύλιος πόλεμος στην Κέρκυρα
Γ', 71-74	
Τα ενδιάμεσα τμήματα Γ', 75-80 θα δοθούν περιληπτικά	
Γ', 81	
Γ', 82-83 (μόνο από μετάφραση)	Η παθολογία του πολέμου

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Β΄ ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Στη Β΄ τάξη του εσπερινού Γενικού Λυκείου διδάσκεται το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, ως μάθημα Γενικής Παιδείας, επί μία (1) ώρα την εβδομάδα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στη Β΄ τάξη του Εσπερινού Γενικού Λυκείου, αξιοποιούνται:

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΙ ΑΝΤΙΓΟΝΗ των Δ. Δρακόπουλου, Κ. Νασιούλη, Χ. Ρώμα, *ΙΤΥΕ Διόφαντος*,
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (Α΄, Β΄, Γ΄ Λυκείου) του Α.Β. Μουμτζάκη, *ΙΤΥΕ Διόφαντος*,
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (Γυμνασίου-Λυκείου) του Μ. Οικονόμου, *ΙΤΥΕ Διόφαντος*,

Συγκεκριμένα διδάσκεται:

Σοφοκλέους «Αντιγόνη»

Περιεχόμενο

α. Από το πρωτότυπο με παράλληλη χρήση μετάφρασης διδάσκονται οι στίχοι:

1-99, 280-314, 441-507, 631-725, 1064-1090.

β. Μόνο από μετάφραση και αναλυτικά διδάσκονται οι στίχοι: 162-279, 315-331, 376-440, 508-581, 726-780, 781-800, 801-943.

γ. Μόνο από μετάφραση αλλά συνοπτικά διδάσκονται οι στίχοι: 100-161, 332-375, 582-630, 944-987, 988-1063, 1091-1114, 1115-1153, 1154-1353.

Διδακτική προσέγγιση

Κατά τη διδασκαλία της Αντιγόνης, και της Δραματικής Ποίησης γενικότερα, στο Λύκειο:

- προβάλλεται η θεατρική και λογοτεχνική διάσταση του αρχαίου δράματος
(Η κατεύθυνση αυτή εξυπηρετείται αφενός από την ανάδειξη των *κατά ποιόν* μερών σε όλο το φάσμα της διδασκαλίας, σε συνδυασμό με τα *κατά ποσόν* μέρη, αφετέρου από την παρακολούθηση θεατρικών ή κινηματογραφικών αποδόσεων της τραγωδίας·
- διδάσκεται μία σύντομη και κατατοπιστική εισαγωγή στην αρχή, για να γίνει κατανοητό το πλαίσιο όπου θα ενταχθεί η ανάγνωση των κειμένων
(Η εισαγωγή συνιστά υλικό αναφοράς καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας του έργου)
- αξιοποιείται το «Λεξικό Θεατρικών Όρων», έντυπο ή ηλεκτρονικό, για την κατανόηση όρων της τραγωδίας·
- συνδυάζονται οι παραδοσιακοί τρόποι διδασκαλίας με την ομαδοσυνεργατική, τη βιωματική και τη διερευνητική/ανακαλυπτική εργασία.

(Οι διδακτικές πρακτικές πρέπει να χαρακτηρίζονται από ποικιλία και ευρηματικότητα και να ευνοούν την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και έκφρασης. Ως ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρονται η υιοθέτηση διαφορετικής οπτικής γωνίας, η υποστήριξη ή ανασκευή των απόψεων των τραγικών ηρώων (παιχνίδι ρόλων, αγώνας λόγων), η επαλήθευση μιας άποψης για το έργο του Σοφοκλή, η διαθεματική προσέγγιση, η θεατρική απόδοση του έργου από τους μαθητές κ.ά.)

- υιοθετούνται καινοτόμες διδακτικές πρακτικές με τη χρήση Τ.Π.Ε. ως μέσων κατάκτησης και

μετάδοσης της γνώσης (συνδρομή μουσικής και εικόνας).

- προτείνονται η κατασκευή εννοιολογικού χάρτη, το θεατρικό δρώμενο και η βιντεοσκόπησή του, η αξιοποίηση αγγειογραφιών, η εικονογράφηση του δράματος, η χρήση διαδραστικού πίνακα, η ηλεκτρονική συζήτηση, η σύνθεση μικροσεναρίων που υλοποιούνται με Τ.Π.Ε. κ.λπ.
- αξιοποιούνται οι μεταφράσεις για την προσέγγιση του πρωτοτύπου

(Η δομολειτουργική προσέγγιση του κειμένου ακολουθείται σε επιλεγμένα σημεία και σχήματα λόγου μέσω των οποίων αναδεικνύονται υφολογικές επιλογές του ποιητή και όχι σε όλη την έκταση της διδακτέας ύλης από το πρωτότυπο)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
(ΟΜΑΔΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ),
Β΄ ΤΑΞΗ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:

- ✓ **ΡΗΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ Β΄ Λυκείου** των Κ. Δάλκου, Χ. Δάλκου, Γ. Μανουσόπουλου κ.ά., *ΙΤΥΕ Διόφαντος*
- ✓ **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (Α΄, Β΄, Γ΄ Λυκείου)** του Α.Β. Μουμτζάκη, *ΙΤΥΕ Διόφαντος*
- ✓ **ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (Γυμνασίου-Λυκείου)** του Μ. Οικονόμου, *ΙΤΥΕ Διόφαντος*

Σημαντικές Επισημάνσεις

Για τα Ρητορικά Κείμενα

- VII.** Αξιοποίηση της Εισαγωγής ως υλικού αναφοράς - εργαλείου αναζήτησης πληροφοριών, στοιχείων και επισημάνσεων στο πλαίσιο της ερμηνευτικής προσέγγισης του κειμένου και όχι ως εξεταστέας ύλης προς απομνημόνευση.
- VIII.** Άσκηση στη μετάφραση του ρητορικού κειμένου χωρίς μηχανιστική απομνημόνευση, στην κατεύθυνση της κατάκτησης της Αρχαίας και Νέας Ελληνικής και της πληρέστερης ερμηνείας του κειμένου (και με εναλλακτικούς τρόπους, όπως είναι η σύγκριση διαφορετικών μεταφραστικών αποδόσεων, η εναλλαγή μετάφρασης συνεχούς κειμένου και επιλεγμένων τμημάτων του και η απόδοση του κειμένου στη Ν.Ε., με ομαδοσυνεργατικό τρόπο).
- IX.** Δομολειτουργική προσέγγιση του ρητορικού κειμένου, για την ανάδειξη των υφολογικών επιλογών του ρήτορα. Η ρητορική τέχνη είναι κατεξοχήν τέχνη του ύφους.
- X.** Συγκριτική προσέγγιση ανάμεσα στην Α.Ε. γλώσσα και στη Ν.Ε. γλώσσα, γλωσσικοί παραλληλισμοί, ομοιότητες και διαφορές των δύο μορφών της γλώσσας με δημιουργικές ασκήσεις ετυμολογίας, μορφολογίας, παραγωγής ή σύνθεσης, αξιοποιώντας ένα ή περισσότερα έγκυρα λεξικά της Αρχαίας Ελληνικής (http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/lexicon/index.html)
- XI.** Διατύπωση επιχειρήματος και ανάπτυξη συλλογισμού, προκειμένου οι μαθητές/τριες να καταστούν οι ίδιοι ικανοί και πειστικοί ομιλητές σε οποιαδήποτε

περίσταση επικοινωνίας, παρακολουθώντας την εξέλιξη της συλλογιστικής πορείας που ακολουθεί ο ρήτορας (μεταγνωστικές δεξιότητες).

- XII.** Με αφορμή τη διδασκαλία της τέχνης του επιχειρήματος (Λόγος Υπέρ Μαντιθέου) να ασκηθούν οι μαθητές/τριες στη ρητορική τέχνη: ασκήσεις επιχειρηματολογίας και αγώνες λόγων – για τους κανόνες, τη διαδικασία διεξαγωγής αγώνων και βοηθητικό υλικό βλ. Αγώνες Επιχειρηματολογίας - Αντιλογίας, Υπουργείο Παιδείας (οι αγώνες έχουν σταματήσει να διοργανώνονται από το Υπουργείο Παιδείας, παραμένει ωστόσο αναρτημένο το βοηθητικό υλικό):
<https://www.minedu.gov.gr/exetaseis-2/epal-m/epal-mixanografiko-3/97-prokhryxeis-diagwnismoi-ypotrofies/mathitiko-diagonismo/9220-28-12-12-agonas-epixeirimatologias-antilogias-2012-2013-> .

Για το Αδίδακτο Κείμενο

- VI.** Δυνατότητα εμβάθυνσης στη γνώση την οποία οι μαθητές/τριες κατέκτησαν στην Α΄ Λυκείου. Εξοικείωση με διαδικασίες και εργαλεία αποκωδικοποίησης του αρχαίου ελληνικού λόγου που γνώρισαν στην προηγούμενη τάξη.
- VII.** Εφαρμογή της ανάλυσης κατά νοηματικές ενότητες (κατά κώλα ανάλυση) του κειμένου με αναγνώριση των γραμματικών και των συντακτικών φαινομένων. Η απόδοση της μετάφρασης και η διατύπωσή της σε ορθό και άρτιο εκφραστικά νεοελληνικό λόγο θα είναι το καταληκτικό στάδιο της ενασχόλησης των μαθητών/τριών με κάθε νοηματική ενότητα.
- VIII.** Διεύρυνση λεξιλογίου, διδασκαλία νέων φαινομένων γραμματικής και συντακτικού, εμπέδωση μέσω ασκήσεων διαβαθμισμένης δυσκολίας.
- IX.** Κατανόηση των δομικών συστατικών στοιχείων του αρχαίου ελληνικού λόγου, διαπίστωση των διαφορών του σε σχέση με τον νεοελληνικό λόγο με παράλληλη διάκριση της διαφοράς ανάμεσα στο «κατανώ το κείμενο» και «αποδίδω το κείμενο» στη νέα ελληνική γλώσσα.
- X.** Επιλογή κειμένων διαβαθμισμένης δυσκολίας, δημιουργική αξιοποίηση των χειριδίων Γραμματικής, Συντακτικού αλλά και Λεξικού.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για την ολοκληρωμένη προσπέλαση του αποσπάσματος της Θεματογραφίας και την ουσιαστική επεξεργασία του, σκόπιμο κρίνεται να προβλεφθεί θεσμοθετημένα στο πλαίσιο του Ωρολογίου Προγράμματος ένα συνεχές δίωρο διδασκαλίας.

Διδακτέα ύλη (Περιεχόμενο - Διαχείριση και ενδεικτικός προγραμματισμός)

Για τη διδασκαλία του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στη Β΄

τάξη του Εσπερινού Γενικού Λυκείου (Ομάδα Προσανατολισμού) θα χρησιμοποιηθούν:

- ✓ το Εγχειρίδιο της Β΄ Λυκείου *Ρητορικά Κείμενα* των Κ. Δάλκου, Χ. Δάλκου, Γ. Μανουσόπουλου κ.ά.

Ως βιβλία αναφοράς προτείνονται:

- ✓ η *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής* (Γυμνασίου-Λυκείου) του Μ. Οικονόμου,
- ✓ το *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής* (Α΄, Β΄, Γ΄ Λυκείου) του Α.Β. Μουμτζάκη,
- ✓ το *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* (Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου) της Π. Μπίλλα,
- ✓ το *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* (Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου) των Χ. Συμεωνίδη, Γ. Ξενή κ.ά

Από το διδακτικό εγχειρίδιο *Ρητορικά Κείμενα Β΄ Λυκείου* των Κ. Δάλκου, Χ. Δάλκου, Γ. Μανουσόπουλου κ.ά. προτείνεται να διδαχθούν τα εξής:

α) Εισαγωγή ως υλικό αναφοράς σε δύο (2) διδακτικές ώρες: 1. Η ρητορική στην Αρχαία Ελλάδα: Α΄. Η φυσική ρητορεία - Β΄. Η γέννηση της συστηματικής ρητορείας - Γ΄. Ρητορεία και σοφιστική - Ε΄. Τα είδη του αττικού ρητορικού λόγου - ΣΤ΄. Τα μέρη του ρητορικού λόγου. 2. Ο Βίος του Λυσία - Το έργο του Λυσία - Η αξία του έργου. 3. Λυσίου *Υπέρ Μαντιθέου*. Εισαγωγή.

β) Κείμενο: *Λυσία Υπέρ Μαντιθέου*. Ο λόγος να διδαχθεί ολόκληρος, πλην των παραγράφων 14-17, το νόημα των οποίων θα αποδοθεί περιληπτικά.

Η μέθοδος διδασκαλίας επιβάλλεται κατά κύριο λόγο να αποσκοπεί στην κατανόηση και ερμηνεία του κειμένου, και επομένως, από την άποψη αυτή, είναι κατά βάση ερμηνευτική.

Η γραμματική και συντακτική επεξεργασία δεν πρέπει να είναι σχολαστική και λεπτομερής, αλλά να εντάσσεται στην προσπάθεια κατανόησης του κειμένου. Η ενασχόληση με συντακτικά στοιχεία που είναι προφανή και γνωστά (π.χ. εμπρόθετοι, επιθετικοί προσδιορισμοί κ.λπ.) ή η σχολαστική παρουσίαση διαφόρων συντακτικών φαινομένων δεν υπηρετούν τη διδακτική διαδικασία, αλλά αποβαίνουν εις βάρος του διαθέσιμου διδακτικού χρόνου για την πρόσληψη των νοημάτων. Οι γραμματικές και συντακτικές αναφορές αποσκοπούν μόνο στο να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες τη λογική σύνδεση των στοιχείων μιας περιόδου και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται το νόημα βάσει αυτών.

Παράλληλα, ο/η εκπαιδευτικός επιδιώκει, στο πλαίσιο της διαδικασίας της γλωσσικής εξομάλυνσης του κειμένου κατά την οποία αξιοποιεί και τα σχόλια του σχολικού βιβλίου, να αναπτύξουν οι μαθητές/τριες τη μεταφραστική τους ικανότητα. Η μετάφραση συμβάλλει αφενός στην κατανόηση του κειμένου, αφετέρου στην κατάκτηση των γλωσσικών δομών και αποτελεί μια σημαντική παιδευτική άσκηση και μορφωτική διαδικασία. Η διδασκαλία δεν θα καταλήγει σε μία και μοναδική μετάφραση που θα την απομνημονεύουν οι μαθητές/τριες και θα αξιολογούνται βάσει αυτής. Η μετάφραση πρέπει να υπακούει στις εκφραστικές

απαιτήσεις του νεοελληνικού λόγου και όχι να οδηγείται σε γλωσσικές στρεβλώσεις, αλλοιώνοντας την ιδέα και το νόημα του κειμένου.

Μέσω της μετάφρασης η διδασκαλία περνά στο επόμενο στάδιο που είναι η ερμηνεία του κειμένου, στην οποία ο/η μαθητής/τρια οδηγείται επαγωγικά με κατάλληλες ερωτήσεις και μέσα από μια διαλογική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν όλοι κατά το δυνατόν οι μαθητές/τριες.

Η ερμηνευτική διαδικασία της διδακτέας ενότητας ξεκινά από μια συνολική θεώρηση, επισημαίνει τα θεματικά κέντρα και τη δομή της, διερευνά αναλυτικά το περιεχόμενο και τη μορφή και καταλήγει στη συνολική θεώρηση των βασικών στοιχείων της.

Κατά ευρύτερες ενότητες (προοίμιο, διήγηση, απόδειξη, επίλογος), είναι δυνατό να γίνει διαθεματική προσέγγιση του κειμένου, να δίνονται ομαδικές ή ατομικές ερευνητικές εργασίες στο πλαίσιο δραστηριοτήτων τύπου project, να προωθείται η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, όπου αυτή ενδείκνυται, και, κατά την κρίση του διδάσκοντος, να αξιοποιούνται καινοτόμες μαθησιακές δραστηριότητες και οι νέες τεχνολογίες, ώστε η διδασκαλία να είναι αποτελεσματικότερη.

Για τις ανάγκες του αδίδακτου κειμένου:

Ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει πεζά κείμενα της αττικής διαλέκτου (18-20 κείμενα κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους), με στόχο να καλύψει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της τάξης του. Προς ανεύρεση υλικού αξιοποιεί και έγκυρους ηλεκτρονικούς κόμβους, όπως αυτόν της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα.

Κάθε ενότητα, η οποία διανέμεται στους μαθητές σε φωτοτυπία, περιλαμβάνει:

Ένα σύντομο εισαγωγικό σημείωμα που εντάσσει το απόσπασμα στο ιστορικό και πολιτισμικό του πλαίσιο (το οποίο πρέπει να δίδεται και κατά την αξιολόγηση του μαθήματος). Ακολουθεί το αδίδακτο απόσπασμα (από πεζό έργο της αττικής διαλέκτου), έκτασης περίπου 10-12 στίχων στερεότυπης έκδοσης, το οποίο πρέπει να έχει πληρότητα και συνοχή, ώστε οι μαθητές/τριες να μπορούν να κατανοούν το ιδιαίτερο ύφος και το κύριο νόημά του, και να οδηγούνται στη μετάφρασή του σε σωστό νεοελληνικό λόγο. Είναι σημαντικό να προηγείται της επεξεργασίας ανάγνωση του κειμένου στην τάξη από τον/την εκπαιδευτικό, αλλά και τους μαθητές.

Ακολουθούν τα απαραίτητα για την επεξεργασία του κειμένου σχόλια (λεξιλογικά, γραμματικά, συντακτικά).

Ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει τα κείμενα, με βάση ένα γραμματικό ή συντακτικό φαινόμενο προς διδασκαλία ή και εμπέδωση. Παράλληλα, παραπέμπει στα βιβλία αναφοράς (Γραμματική της Α.Ε., Συντακτικό της Α.Ε.) για περισσότερες λεπτομέρειες, αλλά και ανάπτυξη των ανάλογων δεξιοτήτων από μέρους των μαθητών/τριών.

Είναι καλό να γίνονται ποικίλες ασκήσεις (γραμματικές, συντακτικές, λεξιλογικές), με τις οποίες ελέγχεται όχι μόνο το φαινόμενο που διδάσκεται στη συγκεκριμένη ενότητα, αλλά και φαινόμενα προηγούμενων ενοτήτων για εμπέδωση και επανάληψη.

Παράλληλα με τη διδασκαλία των αδιδακτων κειμένων, προτεραιότητα έχει η επανάληψη και εμβάθυνση των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων διδαχθέντων ήδη στο Γυμνάσιο και στην Α΄ Λυκείου, με αξιοποίηση ανάλογων ασκήσεων κατά την κρίση του διδάσκοντος και τις ανάγκες των μαθητών/τριών. Στη συνέχεια, ανάλογα με το επίπεδο της τάξης μπορεί να δοθεί έμφαση και στα ακόλουθα φαινόμενα που δεν έχουν διδαχθεί οι μαθητές/τριες και επισημαίνονται ενδεικτικά:

8. Αντωνυμίες αυτοπαθητικές, αλληλοπαθητικές.
9. Συμφωνόληκτα ρήματα σε -μι
10. Φωνηεντόληκτα ρήματα σε -μι
11. Ρήματα *φημί, εἶμι, οἶδα*,
12. Αόριστος Β΄ βαρυτόνων ρημάτων τα οποία κλίνονται σύμφωνα με τα εις -μι.
13. Αναλυτική προσέγγιση των δευτερευουσών προτάσεων (τρόπος εισαγωγής, εκφοράς και συντακτική λειτουργία) και των υποθετικών λόγων,
14. Πλάγιος λόγος.

Σε κάθε περίπτωση είναι σημαντικό οι μαθητές/τριες να ασκηθούν στη συνειδητή και συστηματική απόδοση της μετάφρασης μέσα από συγκεκριμένες εκφραστικές επιλογές.

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Α΄ ΤΑΞΗ ΚΑΙ Β΄ ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΛ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧ.ΕΤΟΣ 2019-2020

I. ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

Η ύπαρξη διαφορετικών Προγραμμάτων Σπουδών για τις τάξεις Α΄, Β΄ και Γ΄ ΓΕΛ, σε παράλληλη ισχύ και με πολυσχιδία στόχων και προσδοκώμενων αποτελεσμάτων, έχουν καταστήσει αναγκαία την ανάδειξη των στοιχείων που αποτελούν τη βάση της διδακτικής προσέγγισης των φιλολογικών μαθημάτων του Γενικού Λυκείου.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών της Γ΄ ΓΕΛ, με το οποίο αναπλαισιώνονται στόχοι και διαδικασίες που προβλέπονται στα παλαιότερα Προγράμματα Σπουδών, είναι σκόπιμο, στη διδασκαλία των Νέων Ελληνικών της Α΄ και Β΄ ΓΕΛ, οι εκπαιδευτικοί να λάβουν υπόψη τους τα παρακάτω σημεία:

Η γλωσσική εκπαίδευση και η λογοτεχνική εκπαίδευση συνεργούν, ώστε οι μαθήτριες και οι μαθητές να ανταποκρίνονται σε κάθε γεγονός γραμματισμού, είτε αυτό συμβαίνει στον δημόσιο είτε στον σχολικό ή ιδιωτικό χώρο, τόσο στο επίπεδο κατανόησης όσο και στο επίπεδο παραγωγής λόγου.

Με τους νέους τρόπους αξιολόγησης σε ενδοσχολικό και πανελλαδικό επίπεδο, δίνεται έμφαση στην ικανότητα των μαθητών και μαθητριών να κατανοούν και να ερμηνεύουν τα κείμενα. Ως εκ τούτου η διδασκαλία του μαθήματος στηρίζεται σε μαθησιακές διαδικασίες,

μέσω των οποίων ενισχύονται οι μαθητές και μαθήτριες, ώστε να χαράξουν τη δική τους εγγράμματη πορεία.

Η διδακτική προσέγγιση των σχετικών μαθημάτων είναι «ανοικτή» ως προς τα περιεχόμενα, ώστε οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές και μαθήτριες να επιλέγουν το κειμενικό υλικό. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να σχεδιάσει το πρόγραμμα που θα ακολουθήσει, με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες του σχολικού περιβάλλοντος, σε επίπεδο τάξης, σχολικής μονάδας, τοπικής κοινωνίας.

Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός, αφού καλείται ως «μεσάζων» να υπηρετήσει τη γενικότερη στόχευση και να ενισχύσει τις ομάδες των μαθητών και μαθητριών στην επίτευξη των στόχων που τίθενται από κοινού. Ο σχεδιασμός πρέπει να οδηγεί στον ανασχεδιασμό με βάση την ανατροφοδότηση από τη διδακτική πράξη, η αξιολόγηση να είναι διαρκής και διαμορφωτική, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να συνειδητοποιούν την εξέλιξή τους και η/ο εκπαιδευτικός να έχει δεδομένα για τον ανασχεδιασμό του διδακτικού του/της προγράμματος.

Υπογραμμίζεται ότι η εξέταση των μαθητών και μαθητριών στη Λογοτεχνία και τη Νεοελληνική Γλώσσα είναι κοινή, σύμφωνα με όσα ορίζονται στον τρόπο αξιολόγησης. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η οδηγία ότι η Λογοτεχνία και η Νεοελληνική Γλώσσα διδάσκονται από τον ίδιο διδάσκοντα ή την ίδια διδάσκουσα ανά τμήμα. Επιπλέον, τονίζεται ότι η εξέταση των μαθητών και μαθητριών γίνεται σε αδιάδικτα κείμενα, λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά.

II. ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι μαθησιακές διαδικασίες, μέσω των οποίων επιτυγχάνονται στόχοι της γλωσσικής εκπαίδευσης σε όλες τις τάξεις του ΓΕΛ, διακρίνονται σε δύο επίπεδα: α) διαδικασίες κατανόησης κειμένων και β) διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου και σχηματικά αποδίδονται ως εξής:

A. Διαδικασίες κατανόησης του νοήματος, της οργάνωσης και της μορφής των κειμένων

A1. Εντοπισμός και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών των κειμένων

A2. Ερμηνεία και μετασχηματισμοί των κειμένων

A3. Κριτικός στοχασμός/ αξιολόγηση των κειμένων

A4. Αναστοχασμός σχετικά με ακολουθούμενες στρατηγικές κατανόησης κειμένων

B. Διαδικασίες παραγωγής γραπτού, προφορικού και πολυτροπικού λόγου: Μετασχηματισμοί κειμένων

B1. Σχεδιασμός και οργάνωση των κειμένων

B2. Σύνθεση κειμένων (συγγραφική φάση)

B3. Αναθεώρηση – Δημοσίευση των κειμένων

B4. Αναστοχασμός σχετικά με τις ακολουθούμενες στρατηγικές παραγωγής λόγου/μετασχηματισμού των κειμένων

Η διδασκαλία των μαθητών/-τριών στο μάθημα των Νέων Ελληνικών στηρίζεται σε κείμενα και δραστηριότητες που αντλούνται από: α) τα διδακτικά βιβλία/σχολικά εγχειρίδια β) ψηφιακά αποθετήρια εγκεκριμένα ή προτεινόμενα από το Υπουργείο Παιδείας και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και γ) από υλικό που επιλέγει ή δημιουργεί ο/η διδάσκων/-ουσα εκπαιδευτικός, σύμφωνα με το αντίστοιχο για κάθε τάξη Πρόγραμμα Σπουδών.

Οργάνωση περιεχομένων

Η διδασκαλία περιλαμβάνει δυνάμει μία τεράστια ποικιλία προφορικών, γραπτών και υβριδικών κειμένων, τα οποία εμφανίζονται σε έντυπη, ψηφιακή ή και πολυτροπική μορφή και παράγονται είτε εντός είτε εκτός του σχολικού χώρου. Το ποια είναι, κάθε φορά, τα κείμενα αυτά καθορίζεται κατά κύριο λόγο από το γλωσσικό και γνωστικό επίπεδο των

μαθητών και των μαθητριών και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όπως ορίζονται στο αντίστοιχο για κάθε τάξη Πρόγραμμα Σπουδών.

Σε κάθε θεματική ενότητα για κάθε τάξη του Λυκείου, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να διαμορφώνουν το δικό τους υλικό που συγκροτούν οι ίδιοι/ες ή/και μαζί με τους μαθητές και τις μαθήτριές τους. Κατά την επεξεργασία των κειμένων, επιδιώκεται οι μαθητές και μαθήτριες να αναπτύσσουν κριτικό προβληματισμό και όχι να κατακτούν τυποποιημένες γνώσεις και πολύ περισσότερο να αναπαράγουν μηχανιστικά συγκεκριμένες απόψεις/στερεότυπα.

Το περιεχόμενο κάθε θεματικής ενότητας μπορεί να αναπτύσσεται γύρω από βασικά ερωτήματα που απασχολούν μαθητές, μαθήτριες και εκπαιδευτικούς. Σημαντικό, επίσης, είναι να επιλέγονται κείμενα που θέτουν ερωτήματα, χωρίς απαραίτητα να δίνουν απαντήσεις και ανήκουν σε διαφορετικά κειμενικά είδη που συνδυάζουν ποικιλία γενών λόγου.

Κατά τον σχεδιασμό της θεματικής ενότητας, ο/η εκπαιδευτικός είναι απαραίτητο να λαμβάνει υπόψη τα ακόλουθα δομικά στοιχεία για τη συγκρότησή της (χωρίς να σημαίνει ότι κάθε θεματική ενότητα περιλαμβάνει όλα τα παρακάτω) που συνδέονται με τις διαδικασίες που έχουν παρουσιασθεί παραπάνω:

Δραστηριότητες ανάλυσης κειμένων με στόχο την κατανόηση της γλωσσικής τους μορφής και των κειμενικών τους χαρακτηριστικών. Αναλύονται κείμενα με στόχο την ανάδειξη της σχέσης που έχει η γλώσσα και η οργάνωση του κειμένου με την περίσταση επικοινωνίας και τον σκοπό.

Δραστηριότητες ερμηνευτικής και κριτικής προσέγγισης των κειμένων με στόχο τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο στα κείμενα αναπαριστώνται ιδέες, αντιλήψεις, προκαταλήψεις, για τον άνθρωπο, την κοινωνία και τον κόσμο.

Δραστηριότητες συγκριτικής εξέτασης κειμένων ως προς τις δύο προηγούμενες διαστάσεις: Αναλύονται συστάδες (δίκτυα) κειμένων ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να διαπιστώσουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των κειμένων ως προς τη γλώσσα, το μέσο, τους σημειωτικούς τρόπους, το κειμενικό είδος, ως προς τα γένη του λόγου, τις αναπαραστάσεις της πραγματικότητας, τον τρόπο προσέγγισης του θέματος κ.λπ.

Δραστηριότητες παραγωγής λόγου: Οι μαθήτριες και οι μαθητές καλούνται να ανταποκριθούν στα μελετώμενα κείμενα παράγοντας λόγο, να μετασχηματίσουν γλωσσικές και νοηματικές δομές των κειμένων ή να παρουσιάσουν συνοπτικά το περιεχόμενο κειμένων και να διατυπώσουν τις δικές τους απόψεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα, σε καθορισμένο επικοινωνιακό πλαίσιο. Οι Δημιουργικές Εργασίες που προβλέπονται για τους μαθητές και τις μαθήτριες του Λυκείου μπορούν να αναπτυχθούν με τη μορφή συνθετικές εργασίες–project, οδηγώντας σε παραγωγή ποικίλων κειμένων με την αξιοποίηση πολλών σημειωτικών πόρων.

Δραστηριότητες αναστοχασμού και ανάπτυξης μεταγνωστικών δεξιοτήτων: Οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκαν, τις στρατηγικές με τις οποίες προσέγγισαν τα κείμενα ή τα σχεδίασαν και δημοσίευσαν, τις δεξιότητες που αξιοποίησαν για να έχουν καλύτερο αποτέλεσμα.

Επίσης, κατά τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων, ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη γλωσσική και επικοινωνιακή ετοιμότητα των μαθητών/τριών και να παρεμβαίνει στις περιπτώσεις που διαπιστώνει ελλείμματα γνώσης. Η διδασκαλία των μορφοσυντακτικών φαινομένων, του λεξιλογίου, των σημασιολογικών και πραγματολογικών στοιχείων συναρτάται πάντοτε με τη χρήση της γλώσσας στη νοηματοδότηση των κειμένων και δεν αποβλέπει στην απομνημόνευση μεταγλωσσικών όρων. Οι δραστηριότητες οργανώνονται σε επίπεδο κειμένου, με προσομοίωση όσο το δυνατό αυθεντικών συνθηκών επικοινωνίας, έχουν μετασχηματιστικό χαρακτήρα και ενθαρρύνουν τη χρησιμοποίηση εκ μέρους των μαθητών και μαθητριών βιβλίων αναφοράς σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή (γραμματικές, λεξικά κ.λπ.).

Οι θεματικές ενότητες που προβλέπονται από τα Προγράμματα Σπουδών και υποστηρίζονται από το εκπαιδευτικό υλικό είναι οι εξής:

Για την Α΄ τάξη	Για τη Β΄ τάξη
Γλωσσική ποικιλία, οπτική γωνία, δημιουργικότητα της γλώσσας Γλωσσομάθεια	Πληροφόρηση
Προφορικός και γραπτός λόγος	Δημοσιογραφία
Αναλφαβητισμός	Τύπος
Ψηφιακός γραμματισμός	ΜΜΕ
Διάλογος	Εργασία
Εφηβεία	Επιλογή επαγγέλματος
Αγάπη και έρωτας	Στερεοτυπικές αντιλήψεις
Ενδυμασία και μόδα	Φυλετικός και κοινωνικός ρατσισμός
Γηρατειά και νεότητα	Χρόνος και σύγχρονη καθημερινή ζωή
Παρελθόν, παρόν και μέλλον	
Το κωμικό και η σημασία του γέλιου	

III. ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο σκοπός της λογοτεχνικής εκπαίδευσης δεν μπορεί να είναι παρά ο διάλογος με τις ποικίλες λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της ανθρώπινης κατάστασης στα κείμενα, ώστε οι μαθητές/τριες:

α) να βιώσουν τη λογοτεχνία ως πηγή εμπειριών, ως διαλεκτική συγκρότηση αισθητικών και διανοητικών συγκινήσεων, και να αναγνωρίσουν τη δραστική αξία τους για τη ζωή τους,
β) να συγκροτήσουν την υποκειμενικότητά τους, εμπλουτίζοντας την κατανόησή τους για πτυχές του κόσμου που προϋπήρξε και εκείνου που τους περιβάλλει, και ενισχύοντας την κριτική τους στάση απέναντι στον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία υποβάλλει νοήματα και αξίες.

Οι ειδικότεροι σκοποί διδασκαλίας δεν είναι αυτόνομοι ως προς τον παραπάνω σκοπό ή ισοδύναμοι με αυτόν αλλά αποτελούν αναβαθμούς στην προσπάθεια της επίτευξής του. Οι μαθητές/τριες, επομένως, χρειάζεται να υποστηριχθούν στα ακόλουθα:

α) να αποκτήσουν αναγνωστικές δεξιότητες, ώστε να αξιοποιούν συνδυαστικά έναν αριθμό ενδοκειμενικών και εξωκειμενικών στοιχείων, για να ιχνηλατούν με μεγαλύτερη επάρκεια το νοηματικό υπόστρωμα των κειμένων,
β) να θέτουν κρίσιμα για εκείνους/εκείνες ερωτήματα/θέματα συζήτησης σχετικά με τα ζητήματα που πραγματεύονται τα κείμενα· τα ερωτήματα να λειτουργούν στη συνέχεια ως άξονες ή κέντρα αλληλεπιδράσεων και συνομιλιών μεταξύ των μαθητών/τριών, ελεύθερων τόσο στη διανοητική όσο και στη συναισθηματική τους διάσταση,
γ) να διαπραγματεύονται τις υποθέσεις τους στο πλαίσιο μιας αναγνωστικής/ερμηνευτικής κοινότητας.

Τα προηγούμενα εξειδικεύονται σε συγκεκριμένα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα ως εξής:

A. Κατανόηση κειμένων

Οι μαθητές/τριες αναμένεται να είναι σε θέση:
να αναδιηγούνται την ιστορία που αφηγείται το κείμενο, χωρίς να ερμηνεύουν τα γεγονότα.

στην περίπτωση ποιητικού κειμένου, να αναγνωρίζουν τους ποικίλους ποιητικούς υπαινιγμούς μέσα από τον συνδυασμό συμβόλων, σχημάτων λόγου και κειμενικών δεικτών εν γένει, με σκοπό να εμπλουτίσουν την κατανόησή τους.

να χρησιμοποιούν κάποιο από τα λειτουργικά σχήματα και τα μοντέλα δράσης της αφηγηματολογίας, για να παρουσιάσουν την πλοκή.

να προσεγγίζουν τους χαρακτήρες με βάση τα δεδομένα του κειμένου (όνομα, εξωτερική εμφάνιση, ενέργειες, σχέσεις με άλλα πρόσωπα, δικά του λόγια και σκέψεις, λόγια και σκέψεις άλλων προσώπων γι' αυτούς και στάση του αφηγητή), με σκοπό να εντοπίζουν χαρακτηριστικά τους στοιχεία που φωτίζουν τη δράση τους.

να περιγράφουν τη συναισθηματική διάθεση του ποιητικού υποκειμένου στηριζόμενοι στα σύμβολα και τις γλωσσικές επιλογές (γραμματικά πρόσωπα, χρόνοι, εγκλίσεις των ρημάτων, στίξη).

Συνοπτικά, να εντοπίζουν και να συσχετίζουν τα κειμενικά στοιχεία που οργανώνουν το κείμενο ως σημασιοδοτημένη κατασκευή. Δηλαδή, να εντοπίζουν μέσα στο κείμενο στοιχεία του λόγου των προσώπων, αφηγηματικούς τρόπους, αφηγηματικές τεχνικές, ρηματικά πρόσωπα και εκφραστικά μέσα, και να αναγνωρίζουν το πώς αυτά παράγουν νόημα· και παράλληλα να αξιοποιούν τα απολύτως απαραίτητα εξωκειμενικά στοιχεία για την κατανόηση του κειμένου.

B. Ερμηνεία κειμένων

Οι μαθητές/τριες αναμένεται να είναι σε θέση:

να τοποθετούνται/ανταποκρίνονται στο θέμα ή ερώτημα που οι ίδιοι/-ες πιστεύουν ότι θέτει το κείμενο: να απαντούν στην ερώτηση: «ποιο είναι για σας το κύριο θέμα για συζήτηση που θέτει το κείμενο».

να αξιοποιούν στις ερμηνευτικές τους απόπειρες κειμενικά στοιχεία, μορφικές επιλογές και ιστορικά συμφραζόμενα, με σκοπό να τεκμηριώνουν τις θέσεις και τις ανταποκρίσεις τους στη χρυσή τομή της κειμενικότητας με την υποκειμενικότητα, της λογικής με το συναίσθημα.

να συνυπολογίζουν τις απόψεις/ερμηνείες των συμμαθητών τους και να οδηγούνται στη διαμόρφωση μιας πιο πολύπλευρης ερμηνείας.

να μιλούν και να γράφουν με όρους υπόθεσης και όχι ερμηνευτικής βεβαιότητας («υποθέτω ότι ...» και όχι «σημαίνει ότι ...»).

να ανασυνθέτουν σε γραπτό ερμηνευτικό σχόλιο την οπτική που οι ίδιοι διαμόρφωσαν με την ολοκλήρωση της διαλογικής διαδικασίας.

Γ. Μετασχηματισμός ή/και παραγωγή κειμένων

Οι μαθητές/τριες αναμένεται να είναι σε θέση:

α. να επιφέρουν *τροποποιήσεις/συμπληρώσεις στο αρχικό κείμενο*, μέσα από:

τροποποίηση των αφηγηματικών συμβάσεων του κειμένου: εστίασης, οπτικής γωνίας, αφηγητή, διαχείρισης αφηγηματικού χρόνου κ.ά.,

συμπλήρωση των κενών απροσδιοριστίας/σιωπών του κειμένου,

προσθήκη ενός ήρωα ή ενός περιστατικού στην αρχική ιστορία,

συνέχιση της ιστορίας ή συγγραφή εναλλακτικού τέλους.

β. να αλλάξουν το είδος του κειμένου: μετατροπή θεατρικού σε αφήγημα, αφηγήματος σε θεατρικό, συγγραφή ποιήματος με αφορμή πεζό, συγγραφή πεζού με αφορμή ποίημα

γ. να συνθέτουν νέο κείμενο, όπως, π.χ.:

ποιητικό ή αφηγηματικό κείμενο που διευρύνει ή απαντά σε κάποιο κεντρικό ερώτημα του κειμένου που συζητήθηκε ή θέτει ένα παραπλήσιο ερώτημα,

ιστορία, στην οποία οι μαθητές και οι μαθήτριες θα χτίσουν έναν χαρακτήρα που δρα σε ανθρώπινες καταστάσεις παρόμοιες με αυτές του αρχικού κειμένου, αποκαλύπτοντας εναλλακτικούς τρόπους δράσης, ποιητικό κείμενο με την κυρίαρχη τεχνική ή συναισθηματική διάθεση του αρχικού

Δ. Αναστοχασμός σε σχέση με τις ακολουθούμενες στρατηγικές ανάγνωσης/κατανόησης

Οι μαθητές/τριες αναμένεται να είναι σε θέση:

να περιγράψουν τις στρατηγικές κατανόησης και ερμηνείας που χρησιμοποιούν να αναγνωρίζουν τις προσωπικές αξίες, στάσεις, εμπειρίες, ιδεολογικές θέσεις που τους επηρεάζουν στη διαδικασία πρόσληψης των κειμένων και να τις παρουσιάζουν στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους, στο πλαίσιο μιας αναστοχαστικής συζήτησης να αποτιμούν την πορεία που ακολούθησαν σε μια διαδικασία αυτοαξιολόγησης ή και αυτοελέγχου.

Α΄ ΤΑΞΗ

Από τις τρεις διδακτικές ενότητες που προβλέπονται στο Πρόγραμμα Σπουδών για την Α΄ Τάξη, διδάσκονται: μία ή δύο ενότητες, («Τα φύλα στη λογοτεχνία», «Παράδοση και μοντερνισμός στη νεοελληνική ποίηση», «Θέατρο») και μία ενότητα με θέμα που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με τους μαθητές και τις μαθήτριες. Σκόπιμο κρίνεται πριν την επιλογή να προηγηθεί συζήτηση στην τάξη και να ληφθούν υπόψη η γνώμη και τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών..

Κατά την επεξεργασία κάθε ενότητας, θεωρείται απαραίτητο να συμπεριλαμβάνονται κείμενα τόσο από τη νεότερη και σύγχρονη όσο και από την παλαιότερη λογοτεχνία. Τα αναγκαία γραμματολογικά στοιχεία διερευνώνται σταδιακά κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας των λογοτεχνικών κειμένων, σε συνάρτηση με αυτά και δεν αποτελούν αντικείμενο αποστήθισης. Εάν ο/η εκπαιδευτικός επιλέξει τις ενότητες «Τα φύλα στη λογοτεχνία» και «Θέατρο», καλό είναι να φροντίσει να συμπεριλάβει στη διδασκαλία όχι μόνο πεζά αλλά και ποιητικά κείμενα. Οι ενότητες αυτές θα μπορούσαν να διδαχθούν και συνδυαστικά. Η ενθάρρυνση των μαθητών/τριών να προτείνουν κείμενα προς συζήτηση και παρουσίαση στην τάξη μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τη λογοτεχνία. Τον ίδιο στόχο υπηρετούν, επίσης, ποικίλες πρακτικές φιλιαναγνωσίας.

Β΄ ΤΑΞΗ

Το μάθημα της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας ως μάθημα Γενικής Παιδείας διδάσκεται δύο (2) ώρες την εβδομάδα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους με ελεύθερη επιλογή κειμένων από τον/την εκπαιδευτικό. Δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι το μάθημα της Λογοτεχνίας και στη Β΄ Λυκείου δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο κειμένων που διδάσκονται κατά παράταξη, χωρίς να συνομιλούν μεταξύ τους, αλλά να εκλαμβάνεται ως ένα μάθημα μαθητοκεντρικό και κειμενοκεντρικό, που επιτρέπει στη σχολική τάξη να κατανοεί και να συνομιλεί για την πολλαπλότητα των τρόπων της λογοτεχνικής αναπαράστασης θεμάτων που τροφοδοτούν συνεχώς την ελληνική και παγκόσμια λογοτεχνία. Η διερεύνηση της ιστορικότητας των κειμένων (ιστορικότητα του συγγραφέα, του κειμένου, των αναγνωστών) ενισχύει την ερμηνευτική και κριτική στάση των μαθητών/τριών απέναντι στα κείμενα.

Στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς διδάσκονται από το διδακτικό εγχειρίδιο κείμενα (ποιήματα, διηγήματα, αποσπάσματα εκτενέστερων λογοτεχνικών κειμένων) ή/και λογοτεχνικά κείμενα (είτε αποσπάσματα είτε και ολόκληρα) από έγκριτες πηγές, έντυπες ή/και ηλεκτρονικές, κατά την κρίση του/της εκπαιδευτικού και σύμφωνα με τις ανάγκες των μαθητών και μαθητριών. Κατά την επιλογή των κειμένων θεωρείται απαραίτητο να συμπεριλαμβάνονται κείμενα τόσο από τη νεότερη και σύγχρονη όσο και από την παλαιότερη λογοτεχνία. Τα αναγκαία γραμματολογικά στοιχεία διερευνώνται σταδιακά, σε συνάρτηση προς τα κείμενα και δεν αποτελούν αντικείμενο αποστήθισης, αλλά βοηθητικό

υλικό που επιτρέπει την ανάδειξη της ιστορικότητας που διαπερνά και καθορίζει ολόκληρη τη λογοτεχνία ως θεσμό, με όλες τις ενδολογοτεχνικές και εξωλογοτεχνικές συναρτήσεις του. Ως ιστορικότητα δεν νοείται η εικονογράφηση μιας δεδομένης ιστορικής στιγμής μιας κοινωνίας ούτε η έμφαση στις ιστορικές συνθήκες παραγωγής του έργου· νοείται κυρίως η προσέγγιση της ιστορικής διάστασης της ανθρώπινης κατάστασης, του τρόπου δηλαδή με τον οποίο η ιστορική στιγμή διαμορφώνει συνειδήσεις, αξίες, ταυτότητες και ορίζει τη σχέση των ατόμων με το περιβάλλον τους και τις εκβάσεις της ατομικής τους πορείας. Η ερμηνεία των κειμένων στο πλαίσιο της ιστορικότητάς τους δεν ταυτίζεται, επομένως, με την στατική και εκ των προτέρων περιχαράκωσή τους σ' ένα γραμματολογικό κέλυφος. Η ιστορικότητα μπορεί να αναγνωρίζεται δυναμικά στην ελαστική ζώνη της συνάντησής της με τους αναγνώστες και σε διαρκή διαλεκτική αλληλεπίδραση με τη δική τους ιστορικότητα. Για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση του διδακτικού χρόνου, το μάθημα προτείνεται να γίνεται σε συνεχόμενο δίωρο, εφόσον ο διδάσκων/η διδάσκουσα το επιθυμεί και καταστεί δυνατό στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος. Προβλέπονται οπωσδήποτε διδακτικές ώρες για την παραγωγή λόγου των μαθητών/τριών στη σχολική τάξη και ώρες για την παρουσίαση ατομικών ή/και ομαδικών εργασιών. Η βιβλιοπαρουσίαση και βιβλιοκριτική, όπως και οι δραστηριότητες της δημιουργικής γραφής αξιοποιούνται στο μάθημα της Λογοτεχνίας.

IV. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ

Οι μαθητές και οι μαθήτριες εξετάζονται σε δραστηριότητες με τις οποίες υπηρετείται και ελέγχεται η επίτευξη των σκοπών και των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων της διδασκαλίας του μαθήματος.

Τα κριτήρια με τα οποία αποτιμάται η πληρότητα των απαντήσεων των μαθητών και των μαθητριών είναι: α) η ποιότητα (αλήθεια και ακρίβεια των δεδομένων), β) η ποσότητα (η επάρκεια των στοιχείων), γ) η συνάφεια του περιεχομένου με τον επικοινωνιακό στόχο και δ) η σαφήνεια σε επίπεδο έκφρασης και διατύπωσης του περιεχομένου. Προκειμένου οι μαθητές/-τριες να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις διαδικασίες κατανόησης των κειμένων και στις διαδικασίες παραγωγής λόγου κατά την εξεταστική δοκιμασία, προτείνεται στη διδασκαλία του μαθήματος και στους δύο κλάδους να αξιοποιηθεί το *Γλωσσάρι όρων* που υπάρχει στον *Φάκελο Υλικού «Εμείς και οι άλλοι...»* για την Γ' τάξη ΓΕΛ, το οποίο και παρατίθεται στο Παράρτημα 1. Το *Γλωσσάρι* επικαιροποιεί όρους που αξιοποιούνται στα εκπαιδευτικά υλικά και εξασφαλίζει μια συμφωνία στο περιεχόμενο τους. Σε καμιά περίπτωση οι όροι αυτοί δεν αποτελούν αντικείμενο εξέτασης.

V. ΠΗΓΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Για το μάθημα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Διδακτικά βιβλία/σχολικά εγχειρίδια

- ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ ΚΥΡΙΑΚΗ, ΑΥΔΗ ΑΒΡΑ, ΛΟΠΠΑ ΕΛΕΝΗ, ΤΑΝΗΣ ΔΙΟΝΥΣΗΣ, ΤΣΟΛΑΚΗΣ Λ. ΧΡΗΣΤΟΣ, *ΕΚΦΡΑΣΗ- ΕΚΘΕΣΗ* (ΤΕΥΧΟΣ Β'), ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

- ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ ΚΥΡΙΑΚΗ, ΑΥΔΗ ΑΒΡΑ, ΛΟΠΠΑ ΕΛΕΝΗ, ΤΑΝΗΣ ΔΙΟΝΥΣΗΣ, ΤΣΟΛΑΚΗΣ Λ. ΧΡΗΣΤΟΣ, *ΕΚΦΡΑΣΗ- ΕΚΘΕΣΗ* (ΤΕΥΧΟΣ Α'), ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

- ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ ΣΩΦΡΟΝΗΣ, ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ, *ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*, ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Η *Γραμματική* είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για όσα αναφέρονται στα Κεφάλαια: «Σύνταξη», «Σημασιολογία» και «Πραγματολογία- Κειμενογλωσσολογία».

- ΚΑΝΔΗΡΟΥ Β. ΓΛΥΚΕΡΙΑ, ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ Ε. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ΡΙΖΟΥ Ν. ΣΠΥΡΟΣ, *ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ*, ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

- ΜΑΝΩΛΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΜΠΕΧΛΙΒΑΝΗΣ ΘΩΜΑΣ, ΦΛΩΡΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ, *ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ (ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ)*, ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

- Μανικάρου Μ. *Η Γλώσσα μας - Α' Λυκείου*.

Πρόγραμμα «Ελληνόγλωσση πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια διαπολιτισμική εκπαίδευση στη διασπορά», ΥΠ.Π.Ε.Θ. - Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.

http://www.ediamme.edc.uoc.gr/ellinoglossi/images/ebooks/i_elliniki_stin_albania/i_glossa_mas_a_likeiou/i_glossa_mas_a_likeiou.pdf

Μανικάρου Μ. & Τζημαγιώργη Δ. *Η Γλώσσα μας - Β΄ Λυκείου.*

Πρόγραμμα «Ελληνόγλωσση πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια διαπολιτισμική εκπαίδευση στη διασπορά», ΥΠ.Π.Ε.Θ.- Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.

http://www.ediamme.edc.uoc.gr/ellinoglossi/images/ebooks/i_elliniki_stin_albania/i_glossa_mas_b_likeiou/i_glossa_mas_b_likeiou.pdf

Μανικάρου Μ. *Η Γλώσσα μας - Γ΄ Λυκείου.*

Πρόγραμμα «Ελληνόγλωσση πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια διαπολιτισμική εκπαίδευση στη διασπορά», ΥΠ.Π.Ε.Θ.- Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.

http://www.ediamme.edc.uoc.gr/ellinoglossi/images/ebooks/i_elliniki_stin_albania/i_glossa_mas_g_likeiou/i_glossa_mas_g_likeiou.pdf

Ψηφιακά αποθετήρια εγκεκριμένα ή προτεινόμενα από το Υπουργείο Παιδείας και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τα εκπαιδευτικά σενάρια για τη Νεοελληνική Γλώσσα από τη διαδικτυακή πύλη του Πρωτέα. <http://proteas.greek-language.gr/scenarios.html>

Πολύτροπη Γλώσσα: Υποστηρικτικό υλικό για τη γλωσσική διδασκαλία στο λύκειο, διευρύνοντας και εμπλουτίζοντας το εγχειρίδιο «Έκφραση-Έκθεση». <http://politropi.greek-language.gr/>

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: Ευρετήριο των ψηφιακών πόρων και εργαλείων του ΚΕΓ για τα γλωσσικά μαθήματα Γυμνασίου – Λυκείου.

[http://www.iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/B_Kykos/Humanities/2017/evretirio_2017_final.pdf](http://www.iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/B_Kyklus/Humanities/2017/evretirio_2017_final.pdf)

Φωτόδεντρο- Εθνικός συσσωρευτής εκπαιδευτικού περιεχομένου

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

Εκπαιδευτικό υλικό από Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Κύπρου για τον σχεδιασμό της διδασκαλίας

Κατανόηση – Παραγωγή Προφορικού και Γραπτού Λόγου: Διδακτικά εργαλεία για το μάθημα των Ελληνικών

http://ellid.schools.ac.cy/archeia/ypostiriktiko_yliko/katalogos_ergaleion_katanoisis_paragoge_grapτου_profοrικού_logου_ellinika_dde.pdf.

Για το μάθημα της Νέα Ελληνικής Λογοτεχνίας

Διδακτικά βιβλία/σχολικά εγχειρίδια

ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Ν., ΚΑΡΒΕΛΗΣ Δ., ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χ., ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ Κ., ΠΑΓΑΝΟΣ Γ., ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ Γ., ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (ΤΕΥΧΟΣ Α'), ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Ν., ΚΑΡΒΕΛΗΣ Δ., ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χ., ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ Κ., ΠΑΓΑΝΟΣ Γ., ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ Γ., *ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (ΤΕΥΧΟΣ Β')*, ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Ν., ΚΑΡΒΕΛΗΣ Δ., ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χ., ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ Κ., ΠΑΓΑΝΟΣ Γ., ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ Γ., *ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (ΤΕΥΧΟΣ Γ')*, ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΑΡΙΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΠΑΡΙΣΗΣ Ν., *ΛΕΞΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ*, ΥΠΠΕΘ/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ψηφιακά αποθετήρια εγκεκριμένα ή προτεινόμενα από το Υπουργείο Παιδείας και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τα εκπαιδευτικά σενάρια για τη Λογοτεχνία από τη διαδικτυακή πύλη του *Πρωτέα*.
<http://proteas.greek-language.gr/scenarios.html>

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: Ευρετήριο των ψηφιακών πόρων και εργαλείων του ΚΕΓ για τα γλωσσικά μαθήματα Γυμνασίου – Λυκείου.

http://www.iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/B_Kyklos/Humanities/2017/evretirio_2017_final.pdf

Φωτόδεντρο- Εθνικός συσσωρευτής εκπαιδευτικού περιεχομένου

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού. Νέα Ελληνική Λογοτεχνία και Πολιτισμός, Αθήνα, 1996.

www.snhell.gr.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ 1ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. Κειμενικά είδη²

Τα κείμενα παράγονται και νοηματοδοτούνται πάντοτε μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των αντιλήψεων, των αξιών, των στάσεων κ.λπ. που φέρουν οι ομιλητές/-τριες στην κοινωνική τους αλληλεπίδραση. Ως προϊόντα μιας κοινωνικής διεργασίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε είδη, ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο παράγονται και χρησιμοποιούνται από τα μέλη ενός πολιτισμού για την επίτευξη της επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τους Knapp και Watkins (2005), τα σχολικά κειμενικά είδη είναι πρωτίστως γενικές γλωσσικές διαδικασίες με σαφή κοινωνικό στόχο, που αποτυπώνονται σε αντίστοιχα προϊόντα - τύπους κειμένων (βλ. Πίνακα 1). Η κατηγοριοποίησή τους βασίζεται στην ικανότητα να εφαρμόζονται οι σχετικές κειμενικές και γραμματικές γνώσεις για να παραχθούν κατάλληλα κείμενα. Επομένως, για την εκπαίδευση γίνεται κεντρική η κατανόηση της τυπικής και της λειτουργικής πλευράς της γραμματικής (τι είναι πιθανό να ειπωθεί και πώς λειτουργεί). Σε αυτή την προοπτική, τα σχολικά κειμενικά είδη κατηγοριοποιούνται ως εξής:

A) Περιγραφή

Ως κοινωνική διαδικασία οργανώνει τα πράγματα σε καθημερινά και τεχνικά πλαίσια νοήματος· πραγματώνεται σε προσωπικές/κοινές και τεχνικές περιγραφές, σε πληροφοριακές και επιστημονικές εκθέσεις-αναφορές και ορισμούς.

Η δομή της περιγραφής

Η διαδικασία της περιγραφής ξεκινά συνήθως από την ονομασία του περιγραφόμενου αντικειμένου, ακολουθεί η ταξινόμησή του σε κάποιο γένος και καταλήγει στην παρουσίαση της εμφάνισης, των ιδιοτήτων, των λειτουργιών του κ.λπ.

Η γλώσσα της περιγραφής

Ρήματα: τα ρήματα στην περιγραφή, επειδή αυτή οργανώνεται στον άξονα του χώρου και όχι του χρόνου, βρίσκονται συνήθως στον ενεστώτα και είναι συχνότατα συνδετικά, όταν σκοπός είναι η ταξινόμηση και η παράθεση χαρακτηριστικών, δράσης για περιγραφή συμπεριφορών ή κρίσης για την απόδοση υποκειμενικών σχολίων.

Επίθετα: αποτελούν το κυριότερο συστατικό της γλώσσας σε μια περιγραφική διαδικασία που πρέπει να χαρακτηρίζεται από ακρίβεια. Τα επίθετα λοιπόν αποδίδουν τις ιδιότητες των περιγραφόμενων αντικειμένων.

Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: κειμενικοί δείκτες, επιρρηματικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν τον χώρο (πάνω, κάτω, μπροστά, πίσω, αριστερά, δεξιά κ.λπ.).

B) Εξήγηση

Ως κοινωνική διαδικασία ερμηνεύει, μέσω της ακολουθίας/διαδοχής, τα φαινόμενα σε σχέσεις χρονικότητας ή και αιτιότητας.

Η δομή της εξήγησης

² Σύμφωνα με τη σχολική Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, από τα γένη λόγου (αφήγηση, περιγραφή, επιχειρηματολογία) παράγονται τα «κειμενικά είδη» ή «είδη λόγου». (σ. 176 -177). Ωστόσο, σύμφωνα με το ΠΣ, τα κειμενικά είδη (genres) καταγράφονται ως γενικές διαδικασίες αφήγησης, περιγραφής, εξήγησης, επιχειρηματολογίας και οδηγίων.

Το εισαγωγικό στάδιο της εξήγησης περιλαμβάνει συνήθως την κατηγοριοποίηση και περιγραφή του φαινομένου, του γεγονότος ή της έννοιας. Το κυρίως επεξηγηματικό μέρος αποτελείται από τη διαδοχή των βημάτων/διαδικασιών που οργανώνονται σε χρονική ή αιτιολογική σειρά και αποδίδουν το «πώς» και το «γιατί» του φαινομένου. Το τελευταίο (συνήθως προαιρετικό) στάδιο περιέχει προσωπικές παρατηρήσεις, κρίσεις και ερμηνείες του πομπού.

Η γλώσσα της εξήγησης

Η γλώσσα της εξήγησης παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

Κοινά ουσιαστικά (συνήθως αφηρημένα), καθώς η εξήγηση αναφέρεται σε συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν ευρύτερες κατηγορίες φαινομένων, γεγονότων ή εννοιών.

Ρήματα (συνήθως σε ενεστώτα χρόνο) δράσης και ρήματα σκέψης.

Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν χρονικές και αιτιολογικές σχέσεις.

Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως), καθώς συχνά η εξήγηση παίρνει τον χαρακτήρα των οδηγιών ή της επιχειρηματολογίας.

Γ) Οδηγίες

Ως κοινωνική διαδικασία οι οδηγίες αποτελούν λογικές ακολουθίες, με τις οποίες καθοδηγούνται πράξεις ή συμπεριφορές · διακρίνονται σε διαδικαστικά (π.χ. οδηγίες χρήσης) και μη διαδικαστικά κείμενα (π.χ. συμβουλές για υποψήφιους/-ες, που μπορεί να ανήκουν και στην επιχειρηματολογία).

Η δομή των οδηγιών

Οι διαδικαστικές οδηγίες ακολουθούν συνήθως ένα τυπικό οργανωτικό πρότυπο. Το κείμενο ξεκινά με την αναφορά στον στόχο της δράσης (συχνά και στον τίτλο) και ακολουθεί μία σύντομη εισαγωγή, η οποία άλλοτε εξηγεί το περιεχόμενο των οδηγιών, άλλοτε προτρέπει τον δέκτη να εστιάσει την προσοχή του στο περιεχόμενο των οδηγιών που θα ακολουθήσουν. Στη συνέχεια παρατίθεται μία λίστα με τα μέσα, συστατικά, υλικά κ.λπ., συνήθως με τη σειρά χρήσης τους. Το στάδιο αυτό συχνά παραλείπεται (π.χ. στις οδηγίες χρήσης μιας συσκευής). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην ακολουθία των βημάτων που καθορίζουν το «πώς» ο στόχος θα επιτευχθεί. Και τα τρία στάδια (στόχος - υλικά - εκτέλεση) μπορεί να συνοδεύονται από σχόλια ή εικόνες, σκίτσα κ.λπ. ή και να αριθμούνται.

Οι μη διαδικαστικές οδηγίες διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς την οργάνωσή τους κι έτσι, ό,τι τις χαρακτηρίζει είναι η ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι και σε αυτές η αρχική αναφορά στον στόχο. Ωστόσο η σειρά των προτροπών δεν φαίνεται να διαδραματίζει εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς ο πομπός παρέχει στον δέκτη διαφορετικές προτάσεις και επιχειρήματα χωρίς αυστηρότητα και δογματισμό.

Η γλώσσα των οδηγιών

Τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι μη διαδικαστικές οδηγίες παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στη γλώσσα:

Άμεσες ή έμμεσες (με τη χρήση αναφοράς ή έλλειψης) προσφωνήσεις.

Ρήματα δράσης, για να αποδοθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για την επίτευξη του στόχου.

Ρήματα σε ενεστώτα χρόνο (για να δημιουργεί η αίσθηση διαχρονικότητας) και (συχνά) σε έγκλιση προστακτική ή προτρεπτική υποτακτική.

Α' πληθυντικό πρόσωπο, που δίνει έναν τόνο οικειότητας στο κείμενο και εντάσσει τον πομπό στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη.

Επιρρήματα που χρησιμοποιούνται, για να τροποποιηθούν σημασιολογικά τα ρήματα ή να προστεθούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης του στόχου.

Χρονικές διαρθρωτικές/συνδετικές λέξεις/φράσεις, που τοποθετούν τις ενέργειες στην ορθή σειρά και αιτιολογικοί προσδιορισμοί για την αποσαφήνιση των αιτιών.

Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν προϋπόθεση, για να αποδοθεί μία προκείμενη πάνω στην οποία βασίζεται μία εντολή ή δήλωση.

Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως) και ρητορικά ερωτήματα που περιορίζουν τον βαθμό της υποχρέωσης να ολοκληρωθεί ο στόχος (συνήθως στις μη διαδικαστικές οδηγίες).

Κοινά ουσιαστικά (συνήθως συγκεκριμένα) που αποδίδουν τα μέσα, τα υλικά, τα συστατικά κ.λπ.

Δ) Επιχειρηματολογία

Στην επιχειρηματολογία, ως διαδικασία ανάπτυξης μιας θέσης, ο στόχος είναι να πειστούν οι αναγνώστες/-τριες ή οι ακροατές/τριες και να αποδεχθούν μια άποψη. Σε κάποιες περιπτώσεις η επιχειρηματολογία μοιάζει με εξήγηση/αιτιολόγηση, καθώς και τα δύο είδη έχουν να κάνουν με αιτιότητα. Η διαφορά είναι ότι η επιχειρηματολογία σχετίζεται κυρίως με άποψη και πειθώ, ενώ η εξήγηση στην αντικειμενική καταγραφή του «τι» και του «πώς». Τα κείμενα επιχειρηματολογίας διακρίνονται σε: δοκίμια (προβάλλεται μια άποψη και παρέχονται στοιχεία για τη στήριξή της), εκθέσεις, συζητήσεις/αντιπαραθέσεις (θεώρηση ενός θέματος από πολλές απόψεις), ερμηνείες κ.ά.

Η δομή της επιχειρηματολογίας

Η επιχειρηματολογία έχει λιγότερο ή περισσότερο τυπική δομή: ξεκινά από έναν ισχυρισμό/αποδεικτέα θέση, ακολουθούν επιχειρήματα και τεκμήρια που την υποστηρίζουν και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα.

Η γλώσσα της επιχειρηματολογίας

Στα επιχειρηματολογικά κείμενα συναντάμε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

Σαφήνεια (κυριολεξία, αποφυγή της πολυσημίας, ακρίβεια στη χρήση του λεξιλογίου, ειδικοί όροι κ.λπ.)

Ονοματοποίηση (βλ. παρακάτω)

Παθητική σύνταξη (βλ. παρακάτω)

Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αντίθεσης, αιτίου και αποτελέσματος, συμπεράσματος κ.λπ.

Ρητορικά ερωτήματα

Αποφαντικές (δηλωτικές) προτάσεις

Επιστημική και δεοντική τροπικότητα (βλ. παρακάτω)

Πλούσια στίξη

Η ρητορική της επιχειρηματολογίας

Σύμφωνα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη, από τη στιγμή που κάθε μορφής επικοινωνία περιέχει τρεις κύριους παράγοντες (πομπός - δέκτης - μήνυμα), τότε οι τρόποι πειθούς δεν μπορεί παρά να αναφέρονται:

στο ήθος του πομπού

Η πειθώ επιτυγχάνεται μέσω της επίκλησης στο ήθος του πομπού, όταν ο λόγος συγκροτείται με σκοπό να καταστήσει τον ομιλητή/συγγραφέα αξιόπιστο στα μάτια του ακροατή/αναγνώστη: σώφρονα (γνώση του θέματος, λογικό, αντικειμενικό κ.λπ.), ηθικό χαρακτήρα και καλοπροαίρετο (σκέφτεται το καλό του δέκτη). Για τον ίδιο σκοπό επικαλείται κάποια αυθεντία (*επίκληση στην αυθεντία*) ή ανασκευάζει τα επιχειρήματα του αντιπάλου κάνοντας προσωπική επίθεση εναντίον του (*επίθεση στο ήθος του αντιπάλου*).

στη συναισθηματική κατάσταση του δέκτη (πάθος)

Η επιτυχία της προσπάθειας επηρεασμού του δέκτη εξαρτάται και από τη συναισθηματική διάθεση του ακροατηρίου. Διότι οι άνθρωποι δεν κρίνουν με τον ίδιο τρόπο όταν χαίρονται και θρηνούν ή όταν είναι φιλικοί ή εχθρικοί. Γι' αυτό ο ομιλητής/συγγραφέας οφείλει να γνωρίζει τα συναισθήματα του κοινού (ακροατών/αναγνωστών) στο οποίο απευθύνεται, αλλά και τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του, τα διανοητικά (γνώσεις, εμπειρίες, ενδιαφέροντα), τα βουλητικά (ανάγκες, προσδοκίες, επιδιώξεις) και υπαρξιακά (στάσεις, συμπεριφορές, νοοτροπίες).

στο επιχείρημα καθαυτό (λόγος)

Ο λόγος της πειθούς επικαλείται τέλος την κοινή λογική με τη μορφή επιχειρημάτων. Υπάρχουν δύο τύποι: οι επαγωγές και οι παραγωγές. Στην επαγωγή χρησιμοποιούνται δεδομένα, η αλήθεια των οποίων μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά (π.χ. παραδείγματα), για να στηριχθεί μία γενίκευση, ενώ στην παραγωγή γενικές αρχές, αξιώματα κ.λπ. οδηγούν στην απόδειξη της υπεροχής ενός αξιολογικού ισχυρισμού. (βλ. Έκφραση - Έκθεση Γ' Λυκείου, Τεύχος Γ', σσ. 7-98).

Ε) Αφήγηση

Η διαδικασία της αφήγησης επιτυγχάνεται μέσω της ακολουθίας προσώπων και γεγονότων στον χώρο και στον χρόνο. Τα αφηγηματικά κείμενα διακρίνονται σε προσωπικές διηγήσεις, ιστορικές διηγήσεις, ιστορίες, μύθοι, παραμύθια, αφηγήσεις.

Η δομή της αφήγησης

Οι κειμενικοί τύποι που εντάσσονται στο είδος της αφήγησης είναι τόσοι και διαφορετικοί μεταξύ τους, ώστε να είναι δύσκολη η διαμόρφωση ενός προτύπου που να βρίσκει εφαρμογή στο σύνολό τους. Ένα από τα μοντέλα που έχουν προταθεί (και βρίσκει εφαρμογή και στις αντικειμενικές και στις υποκειμενικές αφηγήσεις) είναι αυτό των Labov & Waletzky (1967) που περιέχει τα εξής δομικά μέρη:

Προσανατολισμός: πληροφορίες για τους «ήρωες», τον χώρο και τον χρόνο· η αρχική κατάσταση.

Περιπέτεια: το πρόβλημα που εμφανίζεται, τα γεγονότα που ανατρέπουν την αρχική κατάσταση· η δράση για την επίλυσή του, τα εμπόδια και το αποτέλεσμα της δράσης.

Αξιολόγηση: σχολιασμός (ρητός ή με παραγλωσσικά μέσα) των γεγονότων από τον αφηγητή.

Λύση: η τελική έκβαση (συχνά ταυτίζεται με την αξιολόγηση).

Κατάληξη: καταληκτικές φράσεις, συμπεράσματα, επιμύθιο κ.λπ. με τα οποία γίνεται αναγωγή στον παρόντικό χρόνο, την αρχική κατάσταση.

Η γλώσσα της αφήγησης

Στο είδος της αφήγησης παρουσιάζονται ορισμένα κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά:

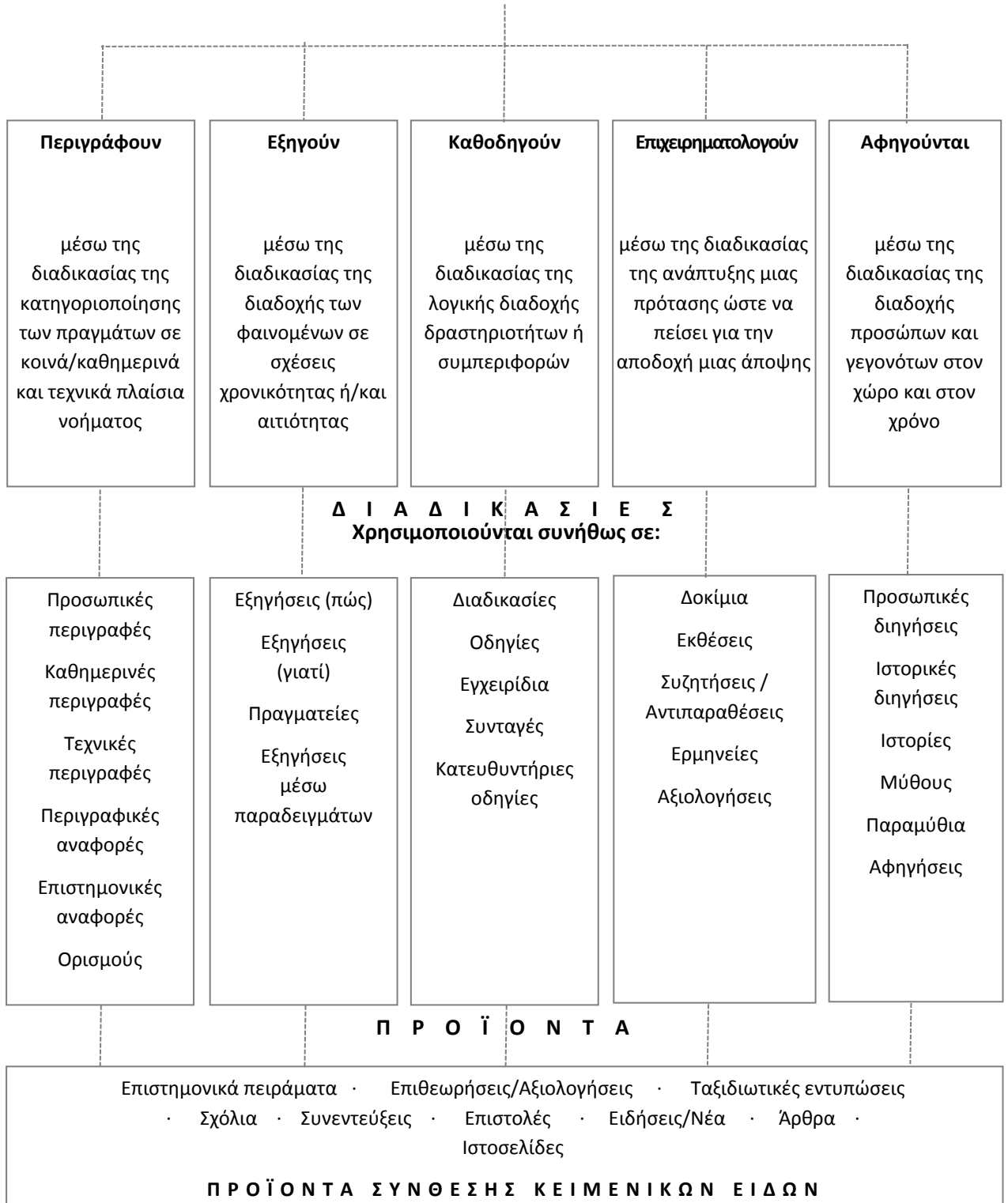
Ρήματα: συνήθως σε παρελθοντικούς χρόνους (κυρίως αόριστο), χωρίς να είναι σπάνιος και ο «ιστορικός ενεστώτας»· στην «περιπέτεια» χρησιμοποιούνται συνήθως ρήματα που δηλώνουν κίνηση/δράση, ενώ στον «προσανατολισμό», την «αξιολόγηση» και τη «λύση» ρήματα κρίσης/βούλησης κ.λπ.

Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αιτίου και αποτελέσματος, σκοπού.

Ρυθμός: επαναλήψεις, παρηχήσεις κ.λπ.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ:

Κοινωνικές διαδικασίες που:

2. Η περίπτωση επικοινωνίας

Η περίπτωση επικοινωνίας αναφέρεται στο περιβάλλον μέσα στο οποίο παράγονται και ανταλλάσσονται τα νοήματα. Σύμφωνα με τη σύγχρονη γλωσσολογία, η περίπτωση επικοινωνίας καθορίζεται από τρεις αλληλοεξαρτώμενες παραμέτρους:

Πεδίο: Αφορά τη φύση και το θέμα της κοινωνικής δραστηριότητας και προσδιορίζει το περιεχόμενο του κειμένου (τι συμβαίνει, ποιο είναι το θέμα της επικοινωνίας. Για παράδειγμα, είναι διαφορετικό το πεδίο/θέμα μιας δραστηριότητας/ανακοίνωσης σε ένα ιατρικό συνέδριο και σε εκείνο της θεραπευτικής ιατρικής δραστηριότητας.

Συνομιλιακοί ρόλοι: Προσδιορίζουν τις κοινωνικές σχέσεις εκείνων που μετέχουν σε μια περίπτωση επικοινωνίας (ποιοι, με ποιες ιδιότητες συμμετέχουν). Οι συνομιλιακοί ρόλοι δομούν τις διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις των συμμετεχόντων, τη συναισθηματική απόσταση, τη συχνότητα των επαφών τους (π.χ. επίσημο - ανεπίσημο ύφος, σχέσεις οικειότητας, σχέσεις ιεραρχίας κ.λπ.). Η πραγμάτωση των συνομιλιακών ρόλων γίνεται με διαφορετικές λεξιλογικές και φρασεολογικές επιλογές (π.χ. προσφωνήσεις, δείκτες ευγένειας κ.λπ.). Μπορούμε όμως να δούμε ότι βασίζονται σε δύο γραμματικά υποσυστήματα:

Διάθεση: μπορούμε να δίνουμε πληροφορίες (δηλώσεις, τυπικά με δηλωτικές προτάσεις), να ζητάμε πληροφορίες (ερωτήσεις, τυπικά με ερωτηματικές προτάσεις), να ζητάμε από τους άλλους να κάνουν κάτι (οδηγίες/εντολές, τυπικά με προστατικές προτάσεις). Ασφαλώς η πραγμάτωση αυτών των βασικών λειτουργιών μπορεί να γίνεται και με άλλες επιλογές, δηλαδή και με κοινωνικά προσδιορισμένους έμμεσους τρόπους.

Τροπικότητα: Διακρίνεται σε επιστημική, που σχετίζεται με τον βαθμό βεβαιότητας του ομιλητή (υπόθεση, δυνατότητα, πιθανότητα, βεβαιότητα), και δεοντική, που σχετίζεται με την αναγκαιότητα πραγματοποίησης αυτού για το οποίο γίνεται λόγος (επιθυμία, ευχή, πρόθεση, υποχρέωση). Εκφράζεται με ποικίλους τρόπους (επιρρήματα, απρόσωπα τροπικά ρήματα, συνδυασμοί μορίων, το ποιόν των ρηματικών ενεργειών, χρόνοι ή εγκλίσεις κ.λπ.) (βλ. ΓΝΕΛ 123-131).

Τρόπος: Αφορά τον τρόπο εκφοράς του λόγου, δηλαδή τους τρόπους που τα νοήματα γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τους συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί το μήνυμα, με ποιο μέσο και με ποιο διάλογο επικοινωνίας, τι ρόλο διαδραματίζει η γλώσσα σ' αυτό. Για παράδειγμα, οι διαφορές ανάμεσα σε γραπτό, προφορικό ή πολυτροπικό λόγο αφορούν τα υλικά μέσα με τα οποία πραγματώνεται (διάλογος), αλλά και το κατά πόσο οι συμμετέχοντες μπορούν να παρέμβουν κατά τη διάρκεια παραγωγής του μηνύματος (μέσο). Σημαντική πτυχή είναι και ο ρόλος που διαδραματίζει η γλώσσα στην περίπτωση επικοινωνίας. Για παράδειγμα, σε ένα πολυτροπικό κείμενο ο ρόλος της γλώσσας είναι συμπληρωματικός στα άλλα συστήματα, σε ένα τυχερό παιχνίδι ο ρόλος της είναι βοηθητικός, ενώ σε ένα δοκίμιο η γλώσσα συγκροτεί το ίδιο το κείμενο.

Κάθε παράμετρος προβλέπει διαφορετικές λεξικογραμματικές και κειμενικές επιλογές. Ας σημειωθεί ότι οι παράμετροι είναι αμοιβαία εξαρτώμενες, με την έννοια ότι η αλλαγή σε κάθε μία από αυτές επιφέρει λίγο-πολύ αλλαγές και στις υπόλοιπες.

3. Συνοχή και Συνεκτικότητα

Μετά την εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι εξωτερικοί παράγοντες, το κειμενικό είδος και η επικοινωνιακή περίπτωση μορφοποιούν τη γλωσσική χρήση, ακολουθεί η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα κείμενα συγκροτούνται ως ολότητες και όχι απλώς ως ασύνδετα σύνολα λέξεων και παραγράφων. Στο επίπεδο αυτό ανάλυσης της γλώσσας κυρίαρχες είναι οι έννοιες της συνοχής και της συνεκτικότητας.

Η συνοχή αναφέρεται στο σύνολο των γλωσσικών μέσων με τα οποία οι γλωσσικές μονάδες (προτάσεις, περίοδοι, παράγραφοι κ.λπ.) συνδέονται μεταξύ τους ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου. Τα μέσα αυτά ανήκουν σε τρεις κατηγορίες:

Γραμματικά:

Αναφορά: αφορά τη σχέση ενός κειμενικού στοιχείου με ένα άλλο που προηγείται ή έπεται (π.χ. με τη χρήση αντωνυμιών).

Έλλειψη: αφορά την παράλειψη μιας λέξης ή φράσης που μπορεί να εννοηθεί εύκολα απ' όσα έχουν λεχθεί ή πρόκειται να λεχθούν.

Υποκατάσταση: αφορά την αντικατάσταση κάποιου κειμενικού στοιχείου από άλλα, που κατευθύνουν στην αναζήτηση των πρώτων (π.χ. οι μεν ... οι δε).

Σύζευξη: αφορά τη σύνδεση ενοτήτων λόγου με τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων και φράσεων που δηλώνουν προσθήκη, αντίθεση, αιτία, χρόνο κ.λπ.

Λεξιλογικά: αφορούν τη σημασιολογική σύνδεση λέξεων (συνωνυμία, αντωνυμία, υπωνυμία, υπερωνυμία).

Φωνολογικά: αφορούν τον επιτονισμό σε προφορικά κείμενα.

Για να είναι όμως ένα κείμενο λογικά συγκροτημένο, χρειάζεται -εκτός από τη συνοχή ανάμεσα στις προτάσεις και τις παραγράφους- να είναι συνεπές και ως προς το θέμα, τον σκοπό, τους αποδέκτες του, την πολιτισμική γνώση που ενέχει. Η συνεκτικότητα αναφέρεται στη νοηματική σύνδεση των επιμέρους στοιχείων του κειμένου με το κειμενικό είδος στο οποίο τυπικά ανήκει.

Παράγραφος

Δομική μονάδα του κειμένου πάνω από το επίπεδο της πρότασης, με νοηματική αυτοτέλεια και εσωτερική οργάνωση, αλλά ταυτόχρονα εξαρτημένη από την ιεραρχία όλου του κειμένου. Σκοπός της είναι να διευκολύνει την ανάγνωση του κειμένου, ιεραρχώντας τα επιμέρους νοήματά του. Αποτελείται από τρία δομικά μέρη: τη θεματική πρόταση (εισάγει στο θέμα), τις λεπτομέρειες (αναπτύσσουν το θέμα) και την κατακλείδα (ανακεφαλαιώνει, συμπεραίνει κ.λπ.). Οι λεπτομέρειες μπορούν να αναπτύσσονται/οργανώνονται με διαφορετικούς τρόπους: με ορισμό, με διαίρεση/ταξινόμηση, με αντίθεση, με αναλογία, με αιτιολόγηση, με αίτιο-αποτέλεσμα, με παραδείγματα ή με συνδυασμό των τρόπων αυτών.

Παράταξη, Υπόταξη & Ασύνδετο σχήμα (βλ. ΓΝΕΛ, Κεφάλαιο Τρίτο, Ενότητα 5 «Σύνδεση προτάσεων»)

Γλωσσικές επιλογές/ Εκφραστικά μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) στις γλωσσικές ποικιλίες (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του ομιλητή ή συγγραφέα, γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας),

β) στο λεξιλόγιο (κοινό – καθημερινό, εξειδικευμένο – τεχνικό),

γ) στους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης,

δ) στη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου,

ε) στα σχήματα λόγου, στη σύνδεση των προτάσεων (παρατακτική, υποτακτική) και τη σημασία των λέξεων με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (κυριολεξία, μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.),

στ) στην ονοματοποίηση:

Η διαδικασία μετατροπής ενός ρήματος ή ενός επιθετικού προσδιορισμού σε ουσιαστικό (π.χ. υπολογίζω > υπολογισμός, αλλάζω > αλλαγή, ικανός > ικανότητα, φτωχός > φτωχοποίηση). Η γραμματική αυτή μετατόπιση δεν αφορά μόνο την παραγωγή, αλλά έχει συνέπειες και στο νόημα, εφόσον οι ονοματοποιημένοι τύποι φέρουν τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά τόσο των ρηματικών διαδικασιών ή των ιδιοτήτων από όπου προέρχονται όσο και το αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών ή των ιδιοτήτων. Η ονοματοποίηση

χαρακτηρίζει τα επιστημονικά κείμενα και τα «ακαδημαϊκά» είδη λόγου, όπως το δοκίμιο ή οι τεχνικές αναφορές, που επεξεργάζονται αφηρημένες και τεχνικές έννοιες,

ζ) στη χρήση προσωπικής και απρόσωπης σύνταξης,

η) στη χρήση ευθέος και πλαγίου λόγου.

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του κειμένου.

2ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αναπαράσταση

Είναι η «κατασκευή» μιας πραγματικότητας. Όταν γίνεται ένας φόνος, αυτό αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός, γιατί έχει θύμα και θύτη. Όταν όμως απαιτείται να γίνει αναπαράσταση του εγκλήματος (στις αίθουσες του δικαστηρίου ή το αστυνομικό τμήμα), τότε δεν συντελείται ένας δεύτερος φόνος, αλλά επαναλαμβάνεται το συμβάν, όπως περίπου έγινε· είναι σαν να το βλέπουμε. Αυτό το «σαν» είναι η αναπαράσταση στην τέχνη. Στη λογοτεχνία δεχόμαστε αυτό το «σαν», δεχόμαστε, δηλαδή, τη σύμβαση ότι διαβάζουμε μία κατασκευή μέσα από τα μάτια του/της συγγραφέα· αυτός/ή επέλεξε συγκεκριμένα στοιχεία από την πραγματικότητα μέσα από μια συγκεκριμένη φιλοσοφική θεώρηση και στάση ζωής, για να αποδώσει αυτό που πιστεύει ότι συνέβη. Η επιλογή, λοιπόν, που κάνει ο/η συγγραφέας γίνεται μέσα από το είδος που θα προτιμήσει (π.χ. αστυνομικό μυθιστόρημα), τον τίτλο που θα δώσει, τη δομή του έργου, τα στοιχεία της πραγματικότητας που επιλέγει να περάσει στο έργο του (συγκείμενο), τα άλλα λογοτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρητα (διακειμενικότητα), τους χαρακτήρες που θα σκιαγραφήσει και θα παρουσιάσει, το ύφος του κειμένου, και κυρίως τα ερωτήματα που θέλει να προκαλέσει στους αναγνώστες και στις αναγνώστριες, που δίνουν τις δικές τους απαντήσεις κάθε φορά (αναγνωστική ανταπόκριση). Όλα τα προηγούμενα συγκροτούν την έννοια της αναπαράστασης στη λογοτεχνία.

Ανάλογα με τη στάση ζωής που κρατάει ένας/μία συγγραφέας απέναντι στην πραγματικότητα, η αναπαράσταση μπορεί να λάβει πολλές και διαφορετικές μορφές, σύμφωνα με τη φαντασία, την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία των συγγραφέων, όπως, για παράδειγμα, τη μορφή της αλληγορίας ή του συμβολισμού (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης της πραγματικότητας), του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού ή του υπερρεαλισμού (με κριτήριο τον βαθμό μεταμόρφωσης της πραγματικότητας) ή της ειρωνείας (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης και μεταμόρφωσης της πραγματικότητας).

Αφηγηματικές Τεχνικές

Είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ένας συγγραφέας, προκειμένου να δώσει σε μια ιστορία τη μορφή της αφήγησης.³ Ορισμένες από αυτές είναι:

α) Ο αφηγητής: ανάλογα με τη σχέση του με την ιστορία που αφηγείται, ο αφηγητής⁴ μπορεί είτε να είναι πρωταγωνιστής (αυτοδιηγητικός) ή απλώς να συμμετέχει στην ιστορία (ομοδιηγητικός), είτε να αφηγείται την ιστορία κάποιου άλλου (ετεροδιηγητικός).

β) Η αφήγηση δεν ακολουθεί τη σειρά των γεγονότων όπως αυτά συνέβησαν στην ιστορία. Όταν διακόπτεται η σειρά των γεγονότων της ιστορίας και υπάρχει αναδρομή στο παρελθόν, αυτό ονομάζεται αναδρομική αφήγηση («ανάληψη»)· όταν παρεμβάλλονται γεγονότα που θα συμβούν στο μέλλον, αυτό ονομάζεται προδρομική αφήγηση («πρόληψη»)· όταν η αφήγηση αρχίζει από το μέσον της ιστορίας ή και παράλληλα με τα προηγούμενα, αυτό ονομάζεται *in medias res*.

γ) Η διάρκεια της ιστορίας δεν συμπίπτει με τη διάρκεια της αφήγησης. Όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιβράδυνση

³ Ως *ιστορία* εννοείται μια γραμμική ακολουθία κάποιων γεγονότων (π.χ. οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη) και ως *αφήγηση* εννοείται η κειμενική διευθέτηση των γεγονότων (π.χ. η *Οδύσσεια*).

⁴ Ο όρος *αφηγητής* χρησιμοποιείται στα αφηγηματικά κείμενα, ενώ ο όρος *ποιητικό υποκείμενο* χρησιμοποιείται στα ποιητικά κείμενα. Με τους όρους αυτούς δηλώνεται αυτός που εκφέρει τον λόγο.

(συνηθέστεροι τρόποι επιβράδυνσης είναι η περιγραφή και τα σχόλια του αφηγητή)· όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιτάχυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιτάχυνσης είναι οι περιλήψεις και οι ελλείψεις)· όταν ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης ταυτίζονται, αυτό ονομάζεται σκηνή (διάλογος).

δ) Η συχνότητα της εμφάνισης ενός γεγονότος δεν συμπίπτει στην ιστορία και την αφήγηση. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναληπτική αφήγηση· όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία, αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

ε) Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται μηδενική («παντογνώστης αφηγητής»)· όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο – ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εσωτερική· όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα – ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εξωτερική.

Αφηγηματικοί Τρόποι

Είναι τα συστατικά στοιχεία που συναποτελούν μια αφήγηση. Πιο συγκεκριμένα, αφηγηματικοί τρόποι θεωρούνται: α) η αφήγηση γεγονότων και πράξεων, β) η περιγραφή, γ) ο διάλογος, δ) ο εσωτερικός μονόλογος και ε) το αφηγηματικό σχόλιο, η παρεμβολή δηλαδή σχολίων/σκέψεων του αφηγητή.

Γλωσσικές Επιλογές/ Εκφραστικά Μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) την επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδιόλεκτο των ηρώων)·

β) τους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης·

γ) τη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου·

δ) τα σχήματα λόγου, δηλαδή τις ιδιορρυθμίες του λόγου που αφορούν τη θέση των λέξεων και φράσεων στη σειρά του λόγου (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό κ.ά.) και τη σημασία με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

Δομή/Πλοκή

Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο.

Στα ποιητικά κείμενα, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ελεύθερος στίχος, μέτρο/ρυθμός). Με τη μελέτη της δομής του ποιήματος φωτίζονται το νόημα, το συναίσθημα, ο τόνος και η πρόθεσή του.

Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διεύθυνσης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή-μέση-τέλος» (ή διαφορετικά: «αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία μάς εφοδιάζει με άλλες τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (πρόκληση-δράση-τίμημα), τελική κατάσταση».

Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, καθώς και η τελική έκβαση της δράσης). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

Η εξέταση της δομής, του τρόπου δηλαδή οργάνωσης μιας αφήγησης, υποστηρίζει την ερμηνεία.

Ερμηνεία

Είναι η διαδικασία απόδοσης νόημα στο κείμενο με τη συνδρομή της κειμενικής κατασκευής του, στοιχείων του συγκεκριμένου, και της υποκειμενικής πρόσληψης του αναγνώστη/-τριας. Στον ερμηνευτικό διάλογο, σε σημαντικό παράγοντα για την παραγωγή της ερμηνείας αναδεικνύεται και η συνομιλία με τις ερμηνευτικές εκδοχές/υποθέσεις των συναναγνωστών. Τα σημαντικά λογοτεχνικά έργα αναγιγνώσκονται συνήθως σε πολλά επίπεδα και επομένως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Πέρα από το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης και ερμηνείας, το ενδιαφέρον είναι να αναζητήσει κάποιος στα λογοτεχνικά κείμενα ό,τι τον συνδέει με αυτά, επομένως, να τους δώσει ένα νέο δικό του νόημα. Βέβαια, κάθε αναγνώστης/-τρια έχει συγκροτήσει μια υποκειμενικότητα, που επηρεάζεται από πλήθος κριτηρίων (π.χ. αισθητικές προτιμήσεις, πολιτισμικό περιβάλλον, φύλο, πολιτική και ιδεολογική άποψη κ.ά.), για να διαμορφώσει την ερμηνεία του. Αλλά, όποια και αν είναι η καταγωγή και οι διαδρομές της ανάγνωσης που κάνει ο καθένας/η καθεμία, η πρωτοτυπία και η φαντασία στην ερμηνεία ενός κειμένου εδράζονται στον συνδυασμό κειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων.

Ερμηνευτικό Σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/-τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

Ερώτημα/Θέμα

Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια, όταν διαβάσει ένα λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο. Το «ερώτημα» δεν είναι μια οποιαδήποτε ερώτηση, διευκρινιστικού, λ.χ., τύπου· η απάντησή του δεν περιέχεται συνήθως ούτε αποκλειστικά στο κείμενο. Αντίθετα, το «ερώτημα» παράγεται από έναν βαθύ πυρήνα σιωπής μέσα στο κείμενο και επιδέχεται πολλές απαντήσεις. Ερώτημα, λ.χ., για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* του Κ.Π. Καβάφη θα μπορούσε να είναι το «Ποιοι είναι οι βάρβαροι; Τι συμβολίζουν;» ή «Γιατί εκείνοι που τους περιμένουν δείχνουν να τους έχουν τόση ανάγκη;»· όχι, όμως, «τι ήταν οι ύπατοι και οι συγκλητικοί;». Οι τοποθετήσεις των αναγνωστών/-τριών στο ερώτημα συνθέτουν σταδιακά μια πολλαπλή ερμηνεία. Για παράδειγμα, στο δεύτερο ερώτημα για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* θα μπορούσαν να ακουστούν απόψεις, όπως: «για να τους βγάλουν από την αποχαύνωση του πολιτισμού» ή «για να αποτινάξουν τις ευθύνες τους για το αδιέξοδο στο οποίο περιήλθαν» κ.ά. Επειδή το θέμα συνδέεται με την οπτική και τα επίπεδα ανάγνωσης του καθενός και της καθεμιάς, τα θέματα είναι ρευστά και ποικίλλουν.

Κειμενικοί Δείκτες

Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τους αφηγηματικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες κ.ά. Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μας βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

Λογοτεχνικό Γένος/Είδος

Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυπολογία ή συμβάσεις, δηλαδή τυποποιημένα σχήματα που επαναλαμβάνονται στα έργα του ίδιου γένους ή είδους. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις συμβάσεις, άλλοτε υιοθετώντας τις πιστά, για να παρακολουθούν χωρίς παρανοήσεις οι αναγνώστες/-τριες την ιστορία, και άλλοτε επεμβαίνοντας δημιουργικά, για να αποφύγουν στερεοτυπικές επαναλήψεις.

Το γένος αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο), ενώ το είδος στις υποδιαίρεσεις του κάθε γένους (π.χ. το ιστορικό μυθιστόρημα είναι είδος στο γένος «πεζογραφία»). Η διάκριση του γένους ή είδους ορίζεται από κριτήρια:

δομής (π.χ. το σονέτο, το επιστολικό μυθιστόρημα)

έκτασης (π.χ. το διήγημα, η νουβέλα)

σκοπού ή αποτελέσματος (π.χ. κωμωδία, τραγωδία)

θέματος (π.χ. μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας).

Σε πολλές ταξινομήσεις αναφέρονται και ορισμένες ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

Μοτίβο

Είναι ένας ευδιάκριτος και στερεότυπα επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ή φραστικός τρόπος που επανέρχεται σταθερά και αναλλοίωτα σε ένα λογοτεχνικό έργο ή στο έργο ενός/μιας συγγραφέα ή σε ένα σύνολο λογοτεχνικών έργων. Συχνά, το θεματικό μοτίβο χαρακτηρίζει τη λαϊκή λογοτεχνική δημιουργία μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, π.χ. των Βαλκανίων (π.χ., η θυσία ενός ανθρώπου στα θεμέλια ενός κτίσματος). Τα φραστικά ή εκφραστικά λογοτεχνικά μοτίβα λέγονται επίσης τυπικοί στίχοι, κοινοί τόποι ή κοινοί τύποι. Το λογοτεχνικό μοτίβο αντλεί κατευθείαν από τη δεξαμενή των λογοτεχνικών αναπαραστάσεων και δεν πρέπει να συνδέεται με το «θέμα» ή τη «θεματική» (π.χ. η «ξενιτιά» είναι θεματική, ο «γυρισμός του ξενιτεμένου» είναι λογοτεχνικό μοτίβο).

Συγκείμενο

Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του. Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιό της (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη. Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια μικρή φέτα ζωής του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/της συγγραφέα και από τις γλωσσικές του επιλογές. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/η συγγραφέας με τις επιλογές του. Ο αναγνώστης/η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο.

Χαρακτήρες/Πρόσωπα

Είναι τα πλασματικά πρόσωπα που συναντάμε στα λογοτεχνικά έργα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά. Στα αφηγηματικά έργα οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με τη δράση και τα λόγια τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες, το πώς οι άλλοι τους βλέπουν, με την κατανόηση της ονοματοδοσίας τους και με την περιγραφή ή και τα σχόλια του αφηγητή. Για να παρακολουθήσει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια την εξέλιξη ενός χαρακτήρα στην πορεία της πλοκής, μπορεί να αναζητήσει τις επιθυμίες και τα κίνητρα

της δράσης του, την τακτική που ακολουθεί, την ηθική διαδρομή του, τις καταστάσεις ή τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται για να πετύχει τον στόχο του. Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται πρωταγωνιστής. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές, και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

ΜΑΘΗΜΑ/ΤΑΞΗ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Β΄ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:

Αρχές Φιλοσοφίας των Στ. Βιρβιδάκη, Β. Καρασμάνη, Χ. Τουρνά, ΙΤΥΕ Διόφαντος

Σημαντικές Επισημάνσεις

Η φιλοσοφία ως ζωντανή πρακτική μπορεί και πρέπει να διδάσκεται με ποικίλες μεθόδους διδασκαλίας, χωρίς αυστηρή τυποποίηση και άκαμπτες προεπιλογές. Η παράθεση για παράδειγμα φιλοσοφικών θεωριών με στόχο την απομνημόνευσή τους δεν ενδείκνυται. Άλλωστε, η ίδια η φιλοσοφία και η ιστορία της μάς προσφέρουν ποικίλες μεθόδους του φιλοσοφείν. Για να φανεί αυτή η ποικιλία, απαιτείται:

- η εισαγωγική παρουσίαση των πτυχών του ενός φιλοσοφικού προβλήματος,
- η παρουσίαση των βασικών σημείων από θεωρίες που διατυπώθηκαν για τη λύση του σε συνδυασμό με την επεξεργασία επιλεγμένων χωρίων από κλασικά και σύγχρονα φιλοσοφικά κείμενα που εμπεριέχονται στο σχολικό βιβλίο, επειδή κεντρικό ρόλο στη διδασκαλία παίζει ο ίδιος ο φιλοσοφικός λόγος,
- η συζήτηση φιλοσοφικών προβλημάτων που μπορούν να εντοπισθούν σε άλλες μορφές λόγου (π.χ. λογοτεχνία) ή γενικότερα ανθρώπινης δημιουργίας (λ.χ. επιστήμη, τεχνολογία, εικαστικές τέχνες, μουσική, κινηματογράφος),
- η διαθεματική/διεπιστημονική προσέγγιση των φιλοσοφικών προβλημάτων.

Οι πρώτες δύο δράσεις είναι αυτονόητες σε κάθε κεφάλαιο του βιβλίου, ενώ οι υπόλοιπες μπορούν να γίνουν εναλλακτικά, ανάλογα με τον προγραμματισμό της διδασκαλίας. Έμφαση πρέπει να δοθεί στο γεγονός ότι συστατικό του φιλοσοφείν από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα είναι το «λόγον διδόναι», νοούμενο ως αναζήτηση έγκυρων επιχειρημάτων για τη δικαιολόγηση των θέσεων που θέλουμε να υποστηρίξουμε, και όχι απλώς η δογματική προβολή αυτών των θέσεων, όσο αξιοπρόσεκτες ή σωστές και να μας φαίνονται. Για αυτό και τα κείμενα στο τέλος της κάθε ενότητας είναι χρήσιμο να αξιοποιούνται, με σκοπό, στο μέτρο του δυνατού, την ανασυγκρότηση, την τεκμηρίωση, ή και την αμφισβήτηση των κυριότερων επιχειρημάτων που αναφέρονται σε κάθε κεφάλαιο (στις περισσότερες ενότητες τα παραθέματα επαρκούν για να αναζητηθούν οι βασικές παράμετροι του κάθε κεφαλαίου).

Πρέπει, επίσης, να τονίσουμε τη σχέση της φιλοσοφίας με πνευματικές ανησυχίες που προκύπτουν από πρακτικές ασχολίες, από τις προσπάθειες γνώσης του κόσμου, ελέγχου της φύσης και ρύθμισης των ανθρώπινων σχέσεων, από την επιστήμη, την πολιτική, την

τέχνη, τη λογοτεχνία, τη θρησκεία. Η διαθεματική προσέγγιση που υιοθετείται στο βιβλίο, και η πλούσια εικαστική πλαισίωση με γελοιογραφίες και πίνακες γνωστών ζωγράφων, στηρίζεται στην ευρεία χρήση παραδειγμάτων με αναφορά σε ηθικά και πρακτικά διλήμματα, αλλά σε και κοινές εμπειρίες που μας κάνουν να φιλοσοφήσουμε. Φυσικά, αυτή η διάσταση μπορεί να ενισχυθεί με πρωτοβουλίες του ίδιου του/της εκπαιδευτικού π.χ. με ανάθεση εργασιών είτε στο πλαίσιο της διδακτέας ύλης είτε στο πλαίσιο αξιοποίησης ενοτήτων του σχολικού βιβλίου που ο ίδιος/η ίδια κρίνει ότι θα ενδιέφεραν πιθανόν τους/τις μαθητές/τριες, έστω και αν αυτές δεν εντάσσονται στην προτεινόμενη διδακτέα ύλη.

Σημαντική παράμετρος, τέλος, στη διδακτική του μαθήματος αποτελεί η αξιοποίηση και των Νέων Τεχνολογιών, του κινηματογράφου είτε ως αφόρμησης είτε ως ευκαιρίας για δημιουργικές συνθετικές εργασίες.

Διδακτέα ύλη (Περιεχόμενο - Διαχείριση και ενδεικτικός προγραμματισμός)
Πρώτη Θεματική Ενότητα-Εισαγωγή: Τι είναι η Φιλοσοφία και σε τι χρησιμεύει;
(± 7 διδακτικές ώρες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ξεκινώντας από την απορία

Ενότητα πρώτη: Η ιδιαιτερότητα της φιλοσοφικής σκέψης.

Ενότητα δεύτερη: Βασικοί στόχοι της φιλοσοφικής δραστηριότητας.

Ενότητα τρίτη: Κλάδοι της φιλοσοφίας και επιστήμες: 1. Βασικοί κλάδοι της Φιλοσοφίας 3. Φιλοσοφία και επιστήμες

Ενότητα τέταρτη: Φιλοσοφία και κοινωνία: 1. Αμφισβητήσεις της αξίας της φιλοσοφίας 2. Η χρησιμότητα της φιλοσοφίας.

Σημείωση: Είναι καλό από την πρώτη κιόλας θεματική ενότητα να γίνει αντιληπτό στους/στις μαθητές/τριες ότι στόχος του μαθήματος δεν είναι η παθητική απομνημόνευση παραγράφων, σελίδων, κ.λπ., αλλά η κατανόηση των φιλοσοφικών ερωτημάτων και η πειστική πραγμάτευσή τους. Γι' αυτό και η διδακτική προσέγγιση είναι χρήσιμο να εστιάζει στα κύρια σημεία των επιμέρους ενοτήτων, χωρίς έμφαση στις λεπτομέρειες.

Διδακτική πρόταση: Να αξιοποιηθούν οι εικόνες του σχολικού βιβλίου και να επιχειρήσουν οι μαθητές/τριες κατά ομάδες να τις προσεγγίσουν και να τις σχολιάσουν όχι από άποψη τεχντροπίας ή καλλιτεχνικού ρεύματος, αλλά αξιοποιώντας τις γνώσεις που αποκόμισαν από τη συγκεκριμένη θεματική ενότητα ως ερεθίσματα για το τι είναι η φιλοσοφία. Ο σχολιασμός των ομάδων μπορεί να έχει και τον χαρακτήρα παρουσίασης με τις αντίστοιχες εικόνες (από την ψηφιακή έκδοση του σχολικού βιβλίου) μέσα στην τάξη με τη χρήση λογισμικού προβολής ή και βίντεο.

Ενδεικτικές λέξεις κλειδιά γύρω από τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η προβληματική της πρώτης θεματικής ενότητας: *αμφισβήτηση της φιλοσοφίας, απορία, γνωσιολογία, ερωτήματα ανοιχτά, θεωρία, κοινωνικός ρόλος φιλοσοφίας, οντολογία, πρακτική φιλοσοφία, πράξη, σοφία, τέχνη του βίου, υπόθεση, χρησιμότητα της φιλοσοφίας*

Δεύτερη Θεματική Ενότητα: Η μεθοδολογία της Φιλοσοφίας – Επιχειρήματα
(± 4 διδακτικές ώρες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ξεκινώντας από την απορία

Ενότητα τρίτη: Κλάδοι της φιλοσοφίας και επιστήμες: 2. Επιχειρήματα (έγκυρο, ορθό, παραγωγικό, επαγωγικό επιχείρημα)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Κατανοώντας τα πράγματα

Ενότητα πέμπτη: Αριστοτελική λογική: 1. Έννοιες (μόνο: πλάτος – βάθος έννοιας, γένος – είδος έννοιας, ειδοποιός διαφορά) 3. Συλλογισμοί (μόνο: ελάσσων όρος, μείζων όρος, μέσος όρος, προκείμενες, συμπέρασμα)

Σημείωση: Είναι προφανές ότι σε αυτήν τη θεματική ενότητα αξιοποιούνται και προγενέστερες γνώσεις των μαθητών/τριών π.χ. από το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Επίσης, είναι καλό να κατανοήσουν τους σχετικούς όρους μέσα από παραδείγματα και έξυπνες ασκήσεις, και όχι να τους απομνημονεύσουν. Ενδεχομένως, θα ήταν χρήσιμο να γίνει αναφορά και στα λεγόμενα σοφίσματα - λογικές πλάνες (π.χ. *ad hominem* επιχείρημα, επιχείρημα *ad populum*, η προσφυγή στην αυθεντία, «λήψη του ζητουμένου», εσπευσμένη γενίκευση) αξιοποιώντας και άλλες πηγές, όπως το βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας της Γ' Λυκείου.

Ενδεικτικές λέξεις κλειδιά γύρω από τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η προβληματική της δεύτερης θεματικής ενότητας: *εγκυρότητα, επαγωγή, επιχείρημα, λογική, παραγωγή, πεποιθήσεις, πλάνες (λογικές), σοφίσματα, συλλογισμός*

Τρίτη Θεματική Ενότητα: Κατανοώντας την πραγματικότητα: οι απόψεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη για την πηγή της γνώσης
(± 8 διδακτικές ώρες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Κατανοώντας τα πράγματα

Ενότητα δεύτερη: Λέξεις, νόημα και καθολικές έννοιες (μόνο: ιδέες, δυϊσμός, καθόλου-καθολικές έννοιες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Αναζητώντας τη γνώση

Ενότητα τρίτη: Θεωρίες για την πηγή της γνώσης 1. Ορθολογισμός (μόνο: ορισμός, a priori/προεμπειρική γνώση, θεωρία της ανάμνησης (Πλάτων)), 2. Εμπειρισμός (μόνο: ορισμός, στοιχειώδεις πεποιθήσεις/ιδέες, πρωταρχική γνώση), επαγωγή (Αριστοτέλης)

Διδακτική πρόταση: Στο πλαίσιο της κατανόησης, ειδικότερα, της δυϊστικής θεωρίας του Πλάτωνα θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ο μύθος του Σπηλαίου (βλ. ΠΛ Πολ 514a–521b: Η αλληγορία του σπηλαίου

[http://www.greek-](http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=531)

[language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=531](http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=531))

είτε ως αφόρμηση είτε ως ευκαιρία για εργασίες και συζήτηση. Επιπλέον, μπορούν να αξιοποιηθούν κινηματογραφικές ταινίες (*The Matrix I*, *Truman Show*) που πραγματεύονται ανάλογα θέματα. Θα ήταν, τέλος, πολύ δημιουργικό αν η πλατωνική θεωρία περί πραγματικότητας και γνώσης συνδεόταν με απλές μαθηματικές έννοιες από τον χώρο της γεωμετρίας με τη βοήθεια συναδέλφων μαθηματικών στο πλαίσιο μίας διεπιστημονικής προσέγγισης.

Ενδεικτικές λέξεις κλειδιά γύρω από τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η προβληματική της τρίτης θεματικής ενότητας: *αισθήσεις, ανάμνηση, a priori γνώση, γνώση, γνωσιολογία, δυισμός, εμπειρισμός, επαγωγή, ιδέες, καθολικές έννοιες, καθόλου, νους, οντολογία, ορθολογισμός, παραγωγή, ψυχή*

Τέταρτη θεματική ενότητα: Ηθική φιλοσοφία: πώς πρέπει να ζούμε; Αξίζει να είναι ηθικός κανείς σήμερα;
(± 14 διδακτικές ώρες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αξιολογώντας την πράξη

Ενότητα πρώτη: Αναζήτηση κριτηρίου ηθικής ορθότητας (ωφελιμιστική ηθική, καντιανή ηθική, αρετολογική ηθική-Αριστοτέλης).

Ενότητα δεύτερη: Απορίες και ενστάσεις για τη δυνατότητα ηθικής σκέψης και πράξης.

Ενότητα τρίτη: Η δικαιολόγηση της ηθικής στάσης ζωής.

Ενότητα τέταρτη: Πρακτικές εφαρμογές του ηθικού προβληματισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Μιλώντας για τον πολιτισμό

Ενότητα τέταρτη: Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον 2. Ανθρώπινες αξίες και περιβάλλον (περιβαλλοντική ηθική)

Διδακτικές προτάσεις:

1. Οι βασικές απορίες και ενστάσεις για τη δυνατότητα ηθικής σκέψης και πράξης, αλλά και η δικαιολόγηση της ηθικής στάσης ζωής μπορούν να αναδειχθούν μέσα από την ανάγνωση και επεξεργασία σχετικών παραθεμάτων του σχολικού βιβλίου.
2. Η ανάπτυξη λόγου και αντιλόγου (ρητορικός αγώνας) μέσα στην τάξη γύρω από ζητήματα ηθικής θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και επωφελής για τους/τις μαθητές/τριες.
3. Η ανάθεση εργασιών σε συγκεκριμένες πρακτικές εφαρμογές ηθικού προβληματισμού (π.χ. κλωνοποίηση, ευθανασία, θανατική ποινή) με αξιοποίηση γνώσεων και φιλοσοφικών παραθεμάτων μπορεί να λειτουργήσει θετικά προς την κατεύθυνση της διαθεματικότητας και διεπιστημονικότητας.
4. Η αξιοποίηση κινηματογραφικών ταινιών (*Η θάλασσα μέσα μου, Dead man walking, Match point*) για αφόρμηση ηθικού προβληματισμού.
5. Η δημιουργία σεναρίων ηθικού διλήμματος (φύλλα εργασίας κατά ομάδες) όπου κάθε ομάδα πρέπει να πάρει μια απόφαση και να δικαιολογήσει τη θέση της αναλύοντας ποιες αξίες αναδύονται από την επιλογή της απόφασης.

Ενδεικτικές λέξεις κλειδιά γύρω από τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η προβληματική της τέταρτης θεματικής ενότητας: *αγαθό, αλτρουισμός, αξιολογία, αρετή, αρετολογική ηθική, αυτονομία, βιοηθική, ελευθερία της βούλησης, ελευθερία της επιλογής, επιθυμία, ευδαιμονία, εφαρμοσμένη ηθική, ηθική, ηθική και επιστήμη, ηθική και κοινωνία, ηθική πράξη, ηθική του καθηκοντος, ηθικός εγωισμός, ηθικός σχετικισμός, ηθικός υποκειμενισμός, καντιανή ηθική, κατηγορική προσταγή, μεσότητα, μεταηθική, ορθή πράξη, περιβαλλοντική ηθική, φυσιοκρατική πλάνη, ωφελιμισμός*

Πέμπτη θεματική ενότητα: Πολιτική Φιλοσοφία: πώς πρέπει να οργανώσουμε τις κοινωνίες μας

(± 9 διδακτικές ώρες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ορίζοντας το δίκαιο

Ενότητα πρώτη: Μορφές πολιτικής οργάνωσης των ανθρώπινων κοινωνιών.

Ενότητα δεύτερη: Κοινωνικό συμβόλαιο και δημοκρατικές πολιτείες.

Ενότητα τρίτη: Δημοκρατικές αξίες στη θεωρία και στην πράξη

Διδακτικές προτάσεις:

1. Κατασκευή εννοιολογικού χάρτη με βάση το ερώτημα: *Πώς πρέπει να οργανώνουμε τις κοινωνίες μας, και πιο συγκεκριμένα, για τον χαρακτήρα του δημοκρατικού πολιτεύματος;*
2. Συζήτηση στην τάξη σχετικά με την έννοια της ελευθερίας και τα όρια της.
3. Ερευνητική εργασία για την έννοια του **κοινωνικού συμβολαίου** (Χομπς, Λοκ, Ρουσό – *Είναι το κοινωνικό συμβόλαιο ταυτόσημο με το σύνταγμα; Πρέπει και πότε να καταπατάται; Με τι συνέπειες;*). Διαθεματική προσέγγιση με τα μαθήματα της Πολιτικής Παιδείας, αλλά και της Ιστορίας της Β΄ Λυκείου.
4. Ερευνητική εργασία με αφορμή σχετικές κινηματογραφικές ταινίες (*Το Κύμα, Πολίτης Κέιν*).
5. Συλλογή φωτογραφιών με συνθήματα πολιτικού-κοινωνικού περιεχομένου και σχολιασμός τους.

Ενδεικτικές λέξεις κλειδιά γύρω από τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η προβληματική της πέμπτης θεματικής ενότητας: *άμεση δημοκρατία, αναρχία, ανθρώπινα δικαιώματα, αντιπροσωπευτική δημοκρατία, απολυταρχία, ατομικισμός, βία, δημοκρατία, δικαιοσύνη, δικαιώματα, δικτατορία του προλεταριάτου, εθνικοσοσιαλισμός, ελευθερία πολιτική, εξουσία, επανάσταση, ιδανική πολιτεία, ισότητα, καπιταλισμός, κοινωνία των πολιτών, κοινή βούληση, κοινωνικές διακρίσεις, κοινωνικό συμβόλαιο, κοινωνικός φιλελευθερισμός, κομμουνισμός, κράτος λαϊκισμός, μαρξισμός, νόμος, ολοκληρωτισμός, ουτοπία, παγκοσμιοποίηση, πολιτική υποχρέωση, πολιτική φιλοσοφία, σοσιαλισμός, φασισμός, φιλελεύθερη δημοκρατία, φιλελευθερισμός, φυλετικές διακρίσεις*

Έκτη θεματική ενότητα: Αισθητική: Τι είναι ωραίο; Τι είναι τέχνη;

(± 4 διδακτικές ώρες)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Θαυμάζοντας το ωραίο

Ενότητα δεύτερη: Βασικές αντιλήψεις για την τέχνη.

Διδακτικές προτάσεις:

1. Συζήτηση μέσα στην τάξη σχετικά με το ωραίο και το άσχημο με αφορμή φωτογραφίες (τοπίων, μνημείων, προσώπων, καταστάσεων) που θα έχουν «τραβήξει» οι μαθητές/τριες.
2. Σχολιασμός έργων τέχνης από διάφορα καλλιτεχνικά ρεύματα με εφαρμογή των βασικών φιλοσοφικών αντιλήψεων για την τέχνη.
3. Διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, όπου εντάσσεται επίσης η θεματική της τέχνης, αλλά και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, όπου οι μαθητές/τριες διδάσκονται μία σειρά από καλλιτεχνικά ρεύματα (συμβολισμός, υπερρεαλισμός).
4. Συμμετοχή και συνεργασία με τον καθηγητή των καλλιτεχνικών για τη διοργάνωση

μιας συζήτησης πάνω στα βασικά ερωτήματα « Τι είναι ωραίο; Τι είναι τέχνη;» ώστε να αναδειχθεί η οπτική γωνία του ανθρώπου που βιώνει αυτόν τον προβληματισμό και τον μετασχηματίζει σε αισθητικό αντικείμενο

Ενδεικτικές λέξεις κλειδιά γύρω από της οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η προβληματική της έκτης θεματικής ενότητας: *αισθητική, αισθητική και πολιτική, αναπαράσταση, αξιολόγηση καλλιτεχνικών έργων, γούστο, έκφραση (τέχνη ως...), ελευθερία της τέχνης, ερμηνεία καλλιτεχνικών έργων, λογοκρισία, μίμηση (τέχνη ως...), σύμβολο (τέχνη ως...), τέχνη και μη-τέχνη, ωραίο*

Είναι προφανές ότι η Φιλοσοφία δίνει αφορμή για ποικίλους προβληματισμούς σε θέματα που ενδεχομένως υπερβαίνουν τα στενά όρια μίας διδακτέας ύλης. Στο πλαίσιο μίας τέτοιας παραδοχής ενδείκνυται να ενθαρρύνονται οι μαθητές/τριες και προς εργασίες που συνδυάζουν διαφορετικά γνωστικά πεδία: όπως η σχέση της Φιλοσοφίας με την Επιστήμη και την Τεχνολογία.

Οι διδάσκοντες/ουσες να ενημερωθούν ενυπόγραφα.

**Η ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

ΣΟΦΙΑ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

Εσωτ. Διανομή

- Δ/ση Σπουδών, Προγρ/των & Οργάνωσης Δ.Ε., Τμ. Α΄
- Δ/ση Παιδείας, Ομογ., Διαπ. Εκπ/σης, Ευρ. και Μειον. Σχολείων
- Διεύθυνση Θρησκευτικής Εκπ/σης & Διαθρ. Σχέσεων
- Δ/ση Ειδικής Αγωγής και Εκπ/σης
- Αυτ. Διεύθυνση Ιδιωτικής Εκπ/σης
- Αυτ. Τμήμα Πρότυπων και Πειραματικών Σχολείων

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ